
2.1. ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ СТРАТЕГІЧНИХ ЗАВДАНЬ ЮНЕСКО В ГАЛУЗІ ФІЛОСОФІЇ

Преамбула

Почнемо з очевидного: виставлена в заголовку тема несе на собі відблиск певної семантичної непрозорості, смислової неоднозначності.

Дійсно, що має стати концептуальним стрижнем пропонованого нижче дослідження? Перспективи філософської освіти в Україні? Стратегічні завдання ЮНЕСКО в галузі філософії? Зв'язок між двома зазначеними актуалізаціями теми?

Зрозуміло, що будь-яка з цих «тематизацій» має право на переважне наголошення в тексті. Тож, випереджаючи наступний виклад, варто відразу ж розставити ключові акценти.

Плідні багаторічні партнерські контакти у царині обміну інформацією та документацією між кафедрою ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія, толерантність і взаєморозуміння між народами» в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», що її автор має честь офіційно очолювати з 1998 року, і Штаб-квартирою ЮНЕСКО в Парижі уприроднюють переважний наголос на складних, максимально зацікавлених відносинах Організації¹ з філософією як формою суспільної свідомості, специфічною інтелектуальною практикою й узагалі – видом знання. Автор переконаний, що саме з огляду на ці відносини та отримані в їхньому «силовому полі» висновки й концептуальні продукти можна буде надалі вимірювати й оцінювати перспективи, що реально відкриваються тут для розбудови філософської осві-

¹ Термін «Організація» слугує традиційним лексичним субститутом імені «ЮНЕСКО» в її офіційних документах.

ти¹. В цьому випадку мається на увазі, в тому числі, й «простір філософування» у новій, незалежній Україні, з урахуванням такого визначального вектора її нинішнього розвитку, як «повернення до великого світу».

Вкрай важливо, при цьому, правильно розуміти інституційний контекст згаданих перспектив, їхнє інтенційне забарвлення, міру їхньої імперативності, або інакше – ступінь їхньої обов'язковості. Інакше кажучи, цікаво було б не лише ознайомити філософську громадськість України з головними пунктами «філософської одісеї» ЮНЕСКО, а й критично проаналізувати її специфічний «маршрут» з огляду на відомі сучасній Європі² культурно-історичні моделі філософування й ту вельми своєрідну «картину світу», яка активно пропагується (більше того – безпосередньо розбудовується!) Організацією. Проте таке розуміння й рефлексія, своєю чергою, потребують чіткого усвідомлення статусу ЮНЕСКО в сучасному світі й характеру її взаємодії з державами-членами. Саме ці міркування й визначають структуру подальшої розвідки, що передбачає висвітлення таких проблем:

- 1) історичне партнерство «Україна – ЮНЕСКО» і глобальна місія Організації;
- 2) місія ЮНЕСКО стосовно права на освіту;

¹ Йдеться передусім про вивчення філософії в системі вищої освіти – як майбутніми професійними філософами, так і представниками різногалузевого дисциплінарного знання, – в рамках чинних в національній системі освіти державного, галузевого й університетського освітніх стандартів. При цьому варто окремо наголосити, що в останні роки ЮНЕСКО приділяє також серйозну увагу дослідженню й практичному вирішенню проблеми «філософія для дітей», діючи як у царині формальної освіти (початкова і середня освіта), так і на дошкільному рівні, а також у межах неформальної та неофіційної освіти (щодо розрізнення згаданих тут освітніх моделей – див.: Модель аналізу національної політики в галузі здійснення права на освіту (англ., рос., укр.) / Укладач Ю. Сватко. – К.: Бібліотека Міжнародної кафедри ЮНЕСКО в НаУКМА, 2006. – С. 16). Наприклад, 2005 р. у широкомасштабному дослідженні ЮНЕСКО «Філософія – школа свободи: викладання філософії та навчання філософувати. Стан і перспективи» (див.: *Philosophy: a school of freedom. Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects.* – Paris: UNESCO, 2005), присвяченому викладанню філософії в сучасному світі, здається, вперше з'явився відповідний пункт щодо викладання філософії дітям. У межах субрегіону цій же тематиці було присвячено вже три (починаючи з 2005 р.) міжнародні конференції «Філософія – дітям. Діалог культур і культура діалогу». В рамках останньої з них, що проходила 4–7 липня 2008 р. на філософському факультеті МДУ ім. М. В. Ломоносова (176 учасників з 13 країн світу включно з Україною), було проведено *Першу російську олімпіаду з філософії* (серед призерів, до речі, й українська молодь), а також заслухано доповідь одного з авторів уже згаданого дослідження ЮНЕСКО, директора Інституту практичної філософії Оскара Бреніф'є (Oscar Brenifier, Франція), який, між іншим, відомий тим, що імпортував до Франції розроблену в Британії екзистенціальну терапію, перетворивши її на популярні нині «філософські консультації».

² А саме в цьому цивілізаційному полі передусім прописана Україна.

- 3) характеристика глобального освітнього проекту ЮНЕСКО;
- 4) методологічні передумови об'єктивної оцінки глобальної стратегії ЮНЕСКО щодо розвитку філософії й філософської освіти в межах європейського простору філософування;
- 5) історія відносин ЮНЕСКО з філософією й філософами та сучасний «філософський проект» Організації;
- 6) можливі перспективи філософської освіти в Україні у світлі стратегічних завдань ЮНЕСКО в галузі філософії як проблема нового «українського вибору»;
- 7) об'єктивні труднощі проблеми «українського вибору».

Автор переконаний, що висвітлення цих питань дасть змогу коректно вирішити поставлене дослідницьке завдання.

Історичне партнерство «Україна – ЮНЕСКО» і Глобальна місія ЮНЕСКО

...вірячи в необхідність надання всім людям повних і рівних можливостей для отримання освіти, безперешкодних пошуків об'єктивної істини й вільного обміну думками та знаннями, держави, що підписали чинний Статут, висловили тверду рішучість розвивати й розширювати зв'язки між своїми народами задля взаєморозуміння й отримання більш точного та ясного уявлення про життя одне одного¹.

Як відомо, держава Україна є членом ЮНЕСКО з 12 травня 1964 р.² За час свого членства Україна тричі обиралася до керівного органу Організації – Виконавчої ради³, участь в якому дає можливість відображати у рішеннях цього органу позицію держави-члена з усіх важливих питань і безпосередньо впливати на визначення програмних напрямів діяльності ЮНЕСКО. 26 березня 1996 р. Указом Президента України № 212/96 було створено Національну комісію України у справах ЮНЕСКО – передбачений статтею VII Статуту Організації⁴ консультативний і ко-

¹ Див.: Устав Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. Преамбула // Основные документы. Руководство Генеральной конференции и Исполнительного совета. – Париж: ЮНЕСКО, 1994. – С. 7 [А].

² 3 грудня 1962 р. у Парижі функціонує Постійне представництво України при ЮНЕСКО. 2004 р. було відзначено 50-річчя членства України в ЮНЕСКО, у зв'язку з чим Національною комісією України у справах ЮНЕСКО було випущено пам'ятну монету й поштову марку.

³ У 1981–1985, 1995–1999 та 2001–2005 рр.

⁴ Див.: Устав Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. – С. 17 [А].

ординуючий міжвідомчий орган у новій, незалежній українській державі.

В останні десятиріччя до патронованого Національною комісією своєрідного «клубу національних партнерів ЮНЕСКО в Україні», що його традиційно складали мережа асоційованих шкіл ЮНЕСКО¹, асоціація клубів ЮНЕСКО², а також низка наукових і культурних установ, долучилися ще й чотирнадцять кафедр ЮНЕСКО (2010) у провідних вищих навчальних закладах країни³. Крім того, у царині науки важливим механізмом зміцнення координуючої ролі України як держави-члена на регіональному рівні є Міжнародна асоціація академій наук⁴. Нарешті, на даний момент до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО внесено такі пам'ятки української культури, як Софія Київська, Києво-Печерська лавра (1990) та історичний центр Львова (1998).

У цілому, нинішня динамічна співпраця між державою й Організацією спрямована на реалізацію *Спільного комюніке про співробітництво між Україною та ЮНЕСКО*, підписаного 2006 р. Президентом України і Генеральним директором ЮНЕСКО⁵. Та, незважаючи на вагомі здобутки, суспільство в цілому й наукова громада України зокрема далеко не завжди чітко уявляють сутність глобальної місії ЮНЕСКО, специфіку її мандата, світоглядні засади, а також напрямки та інструменти діяльності. У зв'язку з цим варто бодай стисло зупинитися на цій проблемі, оскільки саме розуміння зазначених питань дасть змогу визначити справжню інтелектуальну «вагу», концептуальну значущість і ступінь обов'язковості запропонованого Організацією глобального підходу до філософії для сучасної України.

Отже, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, скорочено – *UNESCO*) як міжнародна неурядова органі-

¹ Нині об'єднує близько шістдесяти загальноосвітніх середніх навчальних закладів із різних міст країни.

² Близько сорока клубів, що діють як громадські організації.

³ Серед них – дві кафедри філософії: кафедра «Філософія людського спілкування» (ХДТУСХ, 1996) і кафедра «Права людини, мир, демократія, толерантність і взаєморозуміння між народами» (НаУКМА, 1998). Ці останні були серед ініціаторів святкування в Україні запровадженого ЮНЕСКО на початку ХХІ ст. Всесвітнього дня філософії (щодо цього останнього – див. далі).

⁴ Отримала статус офіційного партнера ЮНЕСКО у квітні 2003 р. (штаб-квартира – на базі НАН України).

⁵ Генеральні директори ЮНЕСКО різних каденцій кілька разів відвідували Україну з візитами.

зація¹ є «однією зі спеціалізованих установ, передбачених в статті 57 Статуту Організації Об'єднаних Націй»². Офіційно вона існує з 4 листопада 1946 р., після набуття чинності її Статуту, ратифікованого, на той час, двадцятьма державами. Сам *Статут ЮНЕСКО* було затверджено ще 16 листопада 1945 р. у Лондоні. У ньому й визначено мандат Організації як однієї з найвпливовіших світових «фабрик ідей» та скарбниці інтелектуального й культурного досвіду людства. Сьогодні на глобальному рівні ЮНЕСКО опікується не лише традиційною для себе проблематикою освіти, науки і культури, а й питаннями спорту, а також комунікації та інформації.

Головними органами Організації є Генеральна конференція³, Виконавча рада у складі п'ятдесяти одної держави-члена⁴ та Секретаріат. До складу останнього входять Генеральний директор ЮНЕСКО і його офіс, програмні сектори (освіта, природничі науки, соціальні й гуманітарні науки, культура, комунікація та інформація), сектори підтримки програм, центральні служби, підрозділи на місцях, а також інститути і центри ЮНЕСКО. Серед останніх варто відзначити Статистичний інститут ЮНЕСКО (Монреаль); Міжнародний центр теоретичної фізики (Трієст); інститути ЮНЕСКО: з освіти (Гамбург), з інформаційних технологій в освіті (Москва), з планування освіти (Париж і Буенос-Айрес); європейські центри ЮНЕСКО: з технічної та професійної освіти і підготовки (Бонн), вищої освіти (Бухарест). Щодо проблем філософії, то ними в ЮНЕСКО сьогодні спеціально опікується насамперед *Відділ гуманітарної безпеки, прав людини і філософії* у складі Сектору соціальних і гуманітарних наук.

На самому початку III тисячоліття, приймаючи чергову й водночас першу в новому столітті *Середньострокову стратегію, пов'язану з викликами епохи глобалізації*⁵, Організація деклару-

¹ Її штаб-квартира розташована в Парижі.

² Див. статтю Х «Взаємини з Організацією Об'єднаних Націй» Статуту ЮНЕСКО.

³ З черговістю сесій один раз на два роки (див. пункт 9 статті VI Статуту ЮНЕСКО).

⁴ Див.: пункт 1 статті V Статуту ЮНЕСКО. Час роботи Виконавчої ради без переобрання – чотири роки (з можливістю наступного переобрання), черговість сесій зазвичай два рази на рік, або чотири рази на два роки.

⁵ Див.: UNESCO: Medium-Term Strategy 2002–2007. Contributing to peace and human development in an era of globalization through education, the sciences, culture and communication (document 31 C/4). – Paris: UNESCO, 2002. Цей стратегічний документ було розраховано на шість років.

вала, що, керуючись трьома основними принципами (універсальність, різноманітність і достоїнство ¹), вона ² діятиме у трьох стратегічних напрямках ³:

- 1) *розробка* універсальних принципів і норм, базованих на спільних цінностях, задля вирішення завдань у межах її компетенції (галузі освіти, науки, культури й комунікації), а також з метою охорони й укріплення «спільного суспільного блага»;
- 2) *сприяння* розвитку плюралізму «на засадах визнання й збереження різноманіття разом із дотриманням прав людини»;
- 3) *сприяння* розширенню прав і можливостей, а також участі в житті народжуваного суспільства знань «шляхом забезпечення справедливого доступу, створення потенціалу й спільного використання знань».

У результаті у своїй глобальній місії ЮНЕСКО охоплює загалом такі моменти діяльності ⁴:

- 1) забезпечення платформи для діалогу і дій як на державному рівні, так і в приватному секторі щодо всесвітнього інтелектуального надбання;
- 2) сприяння в якості глобального «брокера знань» ⁵ вільному потоку інформації та знання й обміну ними;
- 3) сприяння зміцненню гуманітарної безпеки, справедливому й інклюзивному управлінню соціальними змінами й перетвореннями, а також природними ресурсами;
- 4) сприяння й координація діяльності щодо глобального руху за освіту для всіх;
- 5) сприяння забезпеченню нової прихильності до науки;
- 6) забезпечення форуму для дискусій з приводу етичних питань, особливо питань щодо науки й технології;
- 7) виконання функцій, що відкривають шлях до глибшого розуміння культурної різноманітності.

З огляду на згадані стратегічні напрями діяльності, а також на конкретні документи й політики Організації (зокрема, в галузі філософії та освіти), які автору неодноразово доводилося аналізувати

¹ Див.: Там само. – Chapt. II, item 28.

² Звичайно, з урахуванням її структури (див. вище).

³ Див.: UNESCO: Medium-Term Strategy 2002–2007. – Chapt. II, item 27.

⁴ Див.: Там само. – Chapt. II, item 29.

⁵ В усіх галузях власної компетенції.

раніше¹, можна з достатньою впевненістю констатувати, що сучасний світ в інтерпретації ЮНЕСКО є насамперед Світом Людини. Ним рухає глобальна ідея облаштування життєвого простору під орудою людської особистості, що становить серцевину своєрідної «філософії від ЮНЕСКО», а його основні «топоси»² виглядають таким чином:

- 1) вільна й автономна людська особистість (= центр і внутрішні кордони Світу Людини);
- 2) права людини (= раціоналізовані зовнішні кордони Світу Людини);
- 3) життєвий світ людської особистості (= критерій значущості світових фактів у Світі Людини);
- 4) власний життєвий досвід людської особистості (= принцип оцінки у Світі Людини);
- 5) науково-експериментальне знання (= спосіб розумно-функціонального осягання Світу Людини);
- 6) розсудкова мораль і технізований професіоналізм (= спосіб розумно-інструментального керування Світом Людини);
- 7) прозора статистика і зрозумілі конвенції сьогодення (= спосіб істиннісної верифікації у Світі Людини);

¹ Див.: Сватко Ю. І. «Європа+»: на шляху до культури миру (нове тисячоліття і його виклики) // Україна – Європа: назустріч новому тисячоліттю (права людини, мир, демократія, толерантність, взаєморозуміння між народами). – К.: Стилос, 1999. – С. 4–20 [Бібліотека Міжнародної кафедри ЮНЕСКО в НаУКМА]. Див.: Його ж: «Європа+»: на шляху до культури миру? (Слідами «невигідної чесноти») // Europejskie modele tolerancji. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2001. – S. 117–133; The case of the 'Evasive Initial' (Challenges and obstacles in the way of the culture of peace and human rights in the globalized World of Human) // UNESCO Chairs in Human Rights, Democracy, Peace and Tolerance / Bulletin of the UNITWIN Project. 6th–7th Issue. – Stadtschlaining / Austria, European University Center for Peace Studies, 2005. – № 6–7. – P. 10–30; Освіта у Світі Людини і глобальні виклики часу (освітні стратегії ЮНЕСКО та національні пріоритети України) // Наукові записки НаУКМА. – Т. 47: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2005. – С. 7–13; A model of national policy analysis in the field of realization of the right to education / Compl. by Yu. Svatko. – Kyiv: Collect. of the International UNESCO Chair at the UKMA, 2006. – P. 3–21; Європейський Світ Людини: його максими і конфлікти // Конфліктологічна експертиза: теорія і методика. – К., 2006. – Вип. 5: Актуальні проблеми конфліктологічної експертизи. – С. 74–81; Значення освіти: на шляху до моніторингу та оцінки зобов'язань держави щодо виконання Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права // Наукові записки НаУКМА. – Т. 59: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2006. – С. 3–8; Типи інтелектуалів і культурно-історичні моделі інтелектуального життя (одна з можливих версій європейського досвіду осягання історії) // Українські інтелектуали: погляд із сьогодення. – К.: Вид-во «Дельта», 2006. – С. 8–68; The right to education: a 'special responsibility' of UNESCO // Bulletin of the UNITWIN Project. 8th–9th Issue. – Stadtschlaining / Austria, European University Center for Peace Studies, 2008. – № 8–9. – P. 65–70.

² Власне, своєрідні «загальні місця» такої картини світу.

- 8) соціальна історія (= по-справжньому людський світ);
- 9) культура (= виразна міфологія Світу Людини);
- 10) культурна комунікація (= зразковий спосіб буття у Світі Людини);
- 11) культура миру (= цільова причина *resp.* справжня *causa finalis* Світу Людини).

Відтак (нео)ліберальний ¹ Світ Людини постає передусім 1) світом 2) автономної 3) людської 4) особистості, яка 5) комунікативно 6) утверджується у своїх 7) власних 8) правах як справжній 9) творець 10) історії через 11) «правильні» апеляції до 12) культури ² задля збереження 13) миру. Тож специфічна формула характерного для цієї сучасної «картини світу» типу спілкування набуває такого вигляду: СПІЛКУВАННЯ – то саме 1) людське 2) буття, що 3) історично 4) стверджується *resp.* втілюється 5) для іншого в 6) особистісному 7) Світі Людини як 8) взаєморозуміння через 9) культуру заради 10) миру. Й гранично: спілкування – це 1) людське 2) буття як 3) мирне 4) взаєморозуміння в 5) культурі.

Ось такий тип спілкування й пропонує ЮНЕСКО задля виконання власної місії, тобто розв'язання глобальних для людства проблем справедливого миру, безпеки і співжиття на засадах взаємної поваги та порозуміння. Цілком очевидно, що він потребує якщо не своєї власної філософії, то принаймні специфічних відносин із філософською традицією й філософською освітою. Вже наперед зрозуміло, що тут має надаватися перевага таким філософським практикам, які незалежно від власних національних витоків мають вигляд:

- 1) світськи-ліберальних, а відтак універсалістських за духом і релятивістських за результатами;
- 2) демократично-відкритих – у дусі ідеології прав людини;

¹ Термін «ліберальний» використовується тут у власне філософському сенсі. Маються на увазі такі засади життя, що виключають наявність у ньому справді трансцендентного виміру, натомість облаштовують у центрі світобудови автономну, тобто незалежну від Абсолюту (й навіть від природи чи будь-яких своїх окремих проявів) людську особистість в її лише умовній самостверженості.

² Йдеться про комунікацію у просторі культури, яка є специфічною ознакою сучасного Світу Людини. Справа не в тому, що інші культурно-історичні епохи або й узагалі інші культурні світи не знають такої комунікації, а в тому, що вона сьогодні розуміється саме як конститутивний фактор світобудови й умова мирного людського існування, в якому справжнім об'єктом для людини є вже не Бог, природа, держава чи навіть суспільство в цілому, а саме інша людина, «Інший» як «культурний факт».

- 3) домірних життєвому світу людини, а відтак екологічно «навантажених»¹, проникнутих ідеями солідарної відповідальності й сталого розвитку²;
- 4) досвідно-орієнтованих, а відтак приватно-плюралістичних у питанні про істину³;
- 5) формально-наукових, а відтак цілком функціоналістських⁴ за своєю природою, спрямованих на формальне переконання, а отже – риторично оздоблених;
- 6) етично налаштованих й опікуваних процедурними питаннями професійної/корпоративної діяльності;
- 7) конвенціоналізованих у дусі нормативних інструментів, практик і мови сучасних міжнародних організацій;
- 8) просякнених духом соціально-історичних компромісів і творчості;
- 9) прихильних до ідей мультикультуралізму;
- 10) обернених до ідеї мови й комунікації як конститутивних факторів людського суспільства;
- 11) здатних інтелектуально сприйняти, свідомо обґрунтувати й нормативно закріпити Світ Людини в його власних кордонах як мирно визначений «культурний факт».

Зрозуміло, що в межах таких практик свобода філософування означає не свободу свідомо упокорюватися в синівстві транс-

¹ Якщо розуміти практичну екологію людини як ідеологію послідовного відтворення світу в його власне людських (отже, безпечних для людини) кордонах, тобто як цілком *домірного* людині.

² Як відомо, поняття сталого розвитку, в його сучасному розумінні (доповненому згодом з урахуванням принципів, що були сформульовані на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі, 2002 р. та в резолюції 57/254 ГА ООН про Декаду ООН щодо освіти задля сталого розвитку, 2002 р.), було визначене 1987 р. у Доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку, або так званої «Комісії Г. Х. Брундтланд», і мало такий вигляд: це розвиток, що забезпечує збалансоване розв'язання соціально-економічних завдань і проблем шляхом збереження сприятливого довкілля та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб нинішнього й майбутніх поколінь людей.

³ Цей плюралізм забезпечується саме принципово особистісним характером досвіду, що, за Аристотелем, обернений не до загального (як знання), а саме до одиничного, тож зроджує не знання, а гадку (див.: *Аристотель. Метафізика // Аристотель. Сочинения в четырех томах.* – М.: Мысль, 1976. – Т. 1. – С. 66 [I, 1, 981a 15–20]).

⁴ Функціоналізм сучасної науки, яка грається у «множинність істини», передбачає, зі свого боку, суто «технічний», формально-вивідний, принципово недіалектичний характер знання, адже принципово «технічною», або «зовнішньою» до змісту знання, є сама функція – чистий умовивід «поза будь-якої безпосередньо значущості того, що бере участь у даному умовиводі» (О. Лосев), тобто чиста *й м о в і р н і с т ь* смислу замість його *с т в е р д ж е н о с т і* як такого.

цендентним засадам світу задля майбутнього субстанціонального ствердження особистості у вічності через ототожнення з єдиною Істиною як мірою власної справжності, а свободу риторичних суперечок на тлі принципового плюралізму (отже, фактичної множинності) істини¹ й толерантного прийняття існуючих картин світу в дусі конвенціоналізму й морально-етичного мінімалізму².

Залишаючи поки що на рівні передбачень наскрізну для нашої розвідки проблему дослідження «філософської свідомості» ЮНЕСКО задля уточнення засадничих моментів діяльності цієї останньої, тим не менше варто зазначити, що саме з огляду на ці попередньо висловлені зауваження стають зрозумілішими й основні функції ЮНЕСКО³, яка є:

- 1) лабораторією ідей⁴;
- 2) нормотворчою організацією, що має право встановлювати правові норми⁵;

¹ У зв'язку з цим, пор. пасаж з *«Паризької декларації з філософії»*, підписаної в межах організованих ЮНЕСКО в Парижі 15–16 лютого 1995 р. міжнародних днів наукових дискусій з питання «Філософія та демократія», де стверджується: «...як вільне прагнення до знань, філософія не може вважати жодну істину остаточною» (див. додаток II до Документа 171 EX/12 «Исполнительный совет, сто семьдесят первая сессия, пункт 14 предварительной повестки дня, 25 февраля 2005 г.: доклад Генерального директора о межсекторальной стратегии в области философии»).

² Такий мінімалізм гарно характеризує один зовсім не філософський документ, за яким, проте, криється саме така власне філософська установка. Мається на увазі відома звітна доповідь *«У пошуках загальних етичних норм»* так званої «Ради щодо взаємодії» екс-президентів і прем'єр-міністрів під керівництвом Гельмута Шмідта (1996), де йдеться саме про «мінімальну основоположну згоду щодо обов'язкових цінностей, невідмінних моральних норм і принципів» (Див.: In Search of Global Ethical Standards // InterAction Council. – Tokyo, 1996. – P. 13). Характерно, що в *Меморандумі щодо програми ЮНЕСКО в галузі філософії* від 21 червня 1946 р. (див.: UNESCO/Prep.Com./Letters & Phil./Com./4.171 EX/12 – page 2) серед завдань, запропонованих для Організації Підготовчою комісією до першої сесії її Генеральної конференції, ми бачимо те саме бажання, аби «суспільна свідомість перейнялася цілою низкою філософських і моральних ідей, котрі треба розглядати як мінімальний набір уявлень, що мають на меті укріпити повагу до людської особистості, любов до миру, неприйняття вузького націоналізму й права грубої сили, солідарність і відданість ідеалам культури».

³ Див.: UNESCO: Medium-Term Strategy 2002–2007. – Chapt. II, item 30.

⁴ Йдеться про прогнозування й виявлення найважливіших нових проблем у сфері компетенції Організації та з огляду на декларовані нею етичні принципи, а також визначення відповідних стратегій і політики для їхнього вирішення.

⁵ Йдеться про функцію ЮНЕСКО як центрального форуму для взаємопов'язаного розгляду етичних, нормативних та інтелектуальних питань часу на міждисциплінарному рівні з можливою розробкою відповідних загальних угод, встановленням цілей та мобілізацією світової громадськості.

- 3) центром обміну інформацією¹;
- 4) організацією, що сприяє створенню потенціалу в державах-членах²;
- 5) каталізатором міжнародного співробітництва³.

Саме як «лабораторія ідей» ЮНЕСКО, що опікується ствердженням Світу Людини як універсальної для сьогодення моделі мирного, справедливого й безпечного співжиття, за час свого існування висунула низку принципово важливих концептуальних ініціатив, з-поміж яких варто особливо зазначити такі:

- 1) розвиток освіти на недискримінаційній основі, де бенефіціарами права на освіту є:
 - жінки (забезпечення рівного доступу до освіти);
 - діти (обов'язкова безкоштовна початкова й середня освіта);
 - люди похилого віку (забезпечення доступу та використання знань і досвіду);
 - інваліди (інклюзивна освіта);
 - люди, які живуть з ВІЛ/СНІД;
 - робітники-мігранти;
 - національні, етнічні, релігійні й мовні меншини;
 - корінні народи;
 - насильницькі виселені та внутрішньо переміщені люди;
 - біженці;
 - ув'язнені та затримані;
 - люди без громадянства;
- 2) освіта для всіх;
- 3) неперервна освіта упродовж усього життя;
- 4) освіта в галузі прав людини;
- 5) біоетика в науці й технологіях;
- 6) єдність світової культурної спадщини;
- 7) культура миру.

¹ Йдеться про збирання, передачу, поширення й спільне використання наявної інформації, знань і передового досвіду в межах власної компетенції, визначення новаторських рішень та їхнє тестування за допомогою пілотних проектів.

² Йдеться про налагоджування міжнародного співробітництва задля підтримки статутної діяльності Організації, особливо державами-членами, щодо створення людського й інституційного потенціалу в усіх галузях її компетенції.

³ Йдеться про виконання ЮНЕСКО як багатодисциплінарної установи технічного характеру функції прискорювача співробітництва в галузях її компетенції через механізми інших багато- і двосторонніх програм, а також через здійснення проектів (особливо на регіональному й національному рівнях), завдяки впровадженню новаторського підходу, вжиттю ефективних заходів та застосуванню розумної практики.

Такого типу ініціативи на офіційному рівні зазвичай дістають своє остаточне відображення у двох типах документів ¹, які, відповідно до процедури ², розглядаються та приймаються Генеральними конференціями як своєрідні міжнародні «правила гри». Насамперед, це *конвенції*, що приймаються двома третинами голосів держав-членів. Вони пропонуються державам-членам для ратифікації впродовж одного року від дня закриття тієї сесії Генеральної конференції Організації, на якій їх було прийнято. При цьому держави звітують про заходи щодо реалізації конвенцій в особливих доповідях не менш, аніж за два місяці до відкриття чергової сесії Генеральної конференції слідом за тією, де було прийнято відповідну конвенцію. Крім того, це *рекомендації*, що приймаються простою більшістю голосів держав-членів. Вони пропонуються державам-членам для вжиття заходів законодавчого та іншого порядку щодо втілення в життя зазначених міжнародних норм і принципів на території країни.

Ці документи підкреслюють роль ЮНЕСКО як нормотворчої організації та центру обміну (збирання, тестування, передачі, поширення і спільного використання) інформації в полі її компетенції. Вони сприяють діяльності ЮНЕСКО щодо створення людського та інституційного потенціалу в державах-членах. Водночас як багатодисциплінарна міжнародна установа технічного характеру ЮНЕСКО зацікавлена, аби її ініціативи діставали відгук в якомога більшій кількості держав-членів через налагодження широкого співробітництва у сфері використання запропонованих новаторських підходів і практик.

У цьому плані Організація впродовж ось уже шести десятиліть свого існування виступає не як силова установа, що має примушувати конкретних суб'єктів міжнародного права до укріплення миру й безпеки через відповідні дії у сфері її компетенції (освіта, наука, культура, інформація та комунікація), а як унікальний майданчик, «де уряди країн, належних до різних соціально-економічних систем і військово-політичних блоків, могли зібратися на багатосторонньому форумі задля обговорення й вироблення загальних

¹ Ще один тип документів, а саме *декларації*, за своїм «м'яким» правовим статусом дотичний до рекомендацій.

² Див. пункт 4 статті IV Статуту.

стандартів і заходів у цих галузях»¹. Тож практичні заходи з укріплення миру й безпеки на національному чи двосторонньому рівнях – за поодиноким винятком – «не включалися до програми ЮНЕСКО»² аж до появи розробленого в період 1992–1995 рр. трансдисциплінарного проекту «На шляху до культури миру»³. Саме на його концептуальній базі було зроблено висновок, що «солідарність, яка донедавна розглядалася як мрія засновників ЮНЕСКО... може бути перетворена на конкретні дії на міжнародному й національному рівнях заради розширення та укріплення взаєморозуміння, співробітництва й поширення спільних цінностей серед різних народів і груп, встановлюючи таким чином етичні та моральні бар'єри, що перешкоджають війнам та насильству»⁴.

Так виглядає сьогодні глобальна місія ЮНЕСКО у Світі Людини, межі повноважень Організації, її словник та концептуальний інструментарій, що обслуговують нову світову реальність у намаганні забезпечити їй мирне існування та сталий розвиток. Не враховуючи цих наріжних моментів, важко об'єктивно оцінити ту універсалістську за духом (див. вище) концепцію розвитку й поширення філософського знання, яку пропонує ЮНЕСКО і яка постане нижче предметом безпосереднього аналізу. Проте, оскільки невід'ємною складовою цієї глобальної стратегії є філософська освіта, важливо попередньо уточнити специфіку місії Організації стосовно реалізації самого права на освіту⁵, а також деякі характеристики її глобального освітнього проекту, що, як побачимо далі, теж прямо пов'язаний з окресленою раніше загальною «філософією від ЮНЕСКО».

¹ Див.: Доповідь щодо оцінки трансдисциплінарного проекту «На шляху до культури миру». Документ 155 EX/48 (155 сесія Виконавчої ради ЮНЕСКО; Париж, 1998). – С. 5 [В 15]).

² Там само. При цьому, як зазначається в цитованому документі, така робота все ж проводиться непрямым чином (наприклад, через асоційовані школи, клуби, а останнім часом, додамо, й кафедри ЮНЕСКО).

³ Одним з ініціаторів якого стала Україна.

⁴ Там само. – С. 6.

⁵ Пор., наприклад, міжнародно-правові інструменти, вироблені ЮНЕСКО в полі здійснення права на освіту, що їх було включено до видання: Право на освіту. Довідкові матеріали (англ., рос., укр.) / Укладач Ю. Сватко. – К.: Бібліотека Міжнародної кафедри ЮНЕСКО в НаУКМА, 2006. – С. 3–60. Що ж до пропозицій ЮНЕСКО стосовно розвитку філософії, то вони мають насамперед рекомендаційний характер.

Роль ЮНЕСКО в реалізації права на освіту і глобальний освітній проект організації¹

Право на освіту як «особливий обов'язок» ЮНЕСКО

...для підтримання людської гідності необхідним є широке розповсюдження культури та освіти серед усіх людей на засадах справедливості, свободи й миру, тому на всі народи покладається в цьому сенсі священний обов'язок, який належить виконувати в дусі взаємного співробітництва².

Оскільки ЮНЕСКО як спеціалізована установа ООН (див. вище)³, що прямо відповідальна за розробку філософії миру, безпеки і справедливого співжиття в усьому світі, практично реалізує свої миротворчу й безпекову місії передусім через освіту, придивімося уважніше до цієї сфери її компетенції, оскільки саме тут, у цьому концептуальному полі – з урахуванням універсалістської за своїми інтелектуальними зазіханнями філософської рефлексії щодо Світу Людини – виробляються основні «правила гри» й приймаються ключові рішення. Почнемо з того, що спробуємо крок за кроком виділити основні моменти глобальної місії ЮНЕСКО в царині реалізації права на освіту⁴.

1. Отже, з моменту свого створення ЮНЕСКО відігравала важливу роль у галузі заохочення прав людини. Вона брала активну участь у розробці *Загальної декларації прав людини*, а також сприяла розробці *Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права* (далі – МПЕСКП) й *Міжнародного пакту про грома-*

¹ Поданий нижче аналітичний матеріал ґрунтується на дослідженні, здійсненому кафедрою ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія, толерантність і взаєморозуміння між народами» в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» до першої в субрегіоні Міжнародної наради експертів з прав людини, що перебувають у полі компетенції ЮНЕСКО, «Право на освіту в країнах перехідного періоду» (26–27 квітня 2006 р.; Київ, Україна; за участі Генерального директора ЮНЕСКО *п. Коїчіро Мацуури*). Зазначене дослідження (див.: Модель аналізу національної політики в галузі здійснення права на освіту (англ., рос., укр.) / Укладач Ю. Сватко. – К.: Бібліотека Міжнародної кафедри ЮНЕСКО в НаУКМА, 2006) адресоване особам, причетним до формування й реалізації національних освітніх політик. Воно може бути використане для аналізу, моніторингу й оцінки цих останніх

² Див.: Устав Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. Преамбула. – С. 7 [А].

³ Разом із ПРООН (Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй), ЮНІСЕФ (Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй), МОП (Міжнародна організація праці) і Світовим банком.

⁴ Див.: Svatko Yu. The right to education: a 'special responsibility' of UNESCO // Bulletin of the UNITWIN Project. 8th–9th Issue.

дянські й політичні права, які разом із Декларацією утворюють так званий «Міжнародний білль про права»¹.

2. Як відомо, один зі статутних обов'язків ЮНЕСКО полягає в сприянні заохоченню всіх прав людини². У той же час на Організацію «покладається особливий обов'язок стосовно певних прав, зокрема, права на освіту»³.

3. Ця місія ЮНЕСКО⁴ набуває особливої ваги на початку ХХІ ст., оскільки сьогодні освіта виявляється універсальним інструментом виховання сповненої гідності людської особистості, побудови вільного суспільства, демократичної держави й справедливого миру⁵ як необхідних засад тієї нової «картини світу», що ми раніше назвали Світом Людини.

4. Цілі й завдання освіти декларуються й визначаються державою на політичному, економічному, ідеологічному, інституційному та юридичному рівнях згідно з її міжнародними й регіональними зобов'язаннями, зафіксованими у відповідних нормативно-правових інструментах різного рівня й різної міри обов'язковості⁶.

¹ Див., наприклад, пункт 3 «Зауважень загального порядку № 26 – Контиунітет зобов'язань» [1997; міститься в Документі А/53/40, додаток VII] Комітету Організації Об'єднаних Націй з прав людини, в якому проголошено: «Разом з одночасно підготовленим і прийнятим Міжнародним пактом про економічні, соціальні й культурні права в Пакті (мається на увазі Міжнародний пакт про громадянські й політичні права». – Ю. С.) у договірній формі кодифікуються універсальні права людини, що закріплено в Загальній декларації прав людини, й оці три договори часто згадуються під спільною назвою «Міжнародний білль про права людини».

² Хоча безпосередньо в полі компетенції ЮНЕСКО перебувають: 1) право на освіту; 2) право на участь у культурному житті; 3) право на свободу переконань і вільний їх вияв, включно зі свободою шукати, отримувати й поширювати інформацію; 4) право на користування досягненнями наукового прогресу.

³ Див. пункт 3 «Проекту стратегії ЮНЕСКО з прав людини» (2003). Міститься в Документі 32 С/57.

⁴ Реалізація зазначеної місії в аспекті «освіти для всіх», як це зазначається в доповіді Генерального директора ЮНЕСКО Коїчіро Мацуури «Про міжсекторальну стратегію в галузі філософії», разом з іншими наріжними питаннями, що належать до компетенції Організації, потребує «міцних філософських засад» (Див.: Документ 171 ЕХ/12. – Париж, 2005. – Пункт 4).

⁵ Пор., наприклад, із завданнями 2 і 3 Цілей розвитку тисячоліття в Документі «План здійснення Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй». Доповідь Генерального Секретаря [2001] А/56/326 (додаток «Цілі розвитку на порозі тисячоліття»).

⁶ Згідно з пунктом 5 «Зауважень загального порядку № 13 – Право на освіту (стаття 13)», прийнятих Комітетом Організації Об'єднаних Націй з економічних, соціальних і культурних прав [КЕСКП, 1999; Документ Е/С.12/1999/10], держави зобов'язані забезпечити відповідність цілей і завдань освіти, які визначаються в пункті 1 статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права і тлумачаться у світлі статті 1 Всесвітньої декларації про освіту для всіх (Джомт'єн, Таїланд, 1990); Конвенції з прав дитини (пункт 1 статті 29); Віденської конвенції та Програми дій ((частина I, пункт 33, частина II, пункт 80); а також Плану дій на Десятиліття освіти в галузі прав людини Організації Об'єднаних Націй (пункт 2).

5. Розуміння освіти як права, в якому відображено основні цілі й принципи Організації Об'єднаних Націй (статті 1 і 2 Статуту ООН) і яке лежить в основі здійснення всіх інших прав¹, потребує – на додаток до декларацій і визначень – взяття на себе державою чітких й однозначних, доконечних, постійно підтверджуваних й оновлюваних зобов'язань щодо дотримання, захисту й виконання права на освіту. При цьому освіту в галузі прав людини має бути визнано «невід'ємною складовою права на освіту»², що цілком відповідає власне філософським засадам Світу Людини, в межах якого наріжним принципом світового ладу виявляється верховенство права – насамперед як ідея беззаперечного дотримання прав людини³.

6. З іншого боку, неподільність і взаємозалежність прав людини, що нині є своєрідною «аксіоматикою» для всіх, хто фахово опікується проблематикою міжнародного права прав людини⁴, «сприяє інтеграції економічних, соціальних і політичних аспектів освіти», що, своєю чергою, «допомагає адаптації освіти до наріжних сучасних проблем»⁵.

7. У результаті з кола висунутих перед освітою завдань, які об'єднують пункт 2 статті 26 Загальної декларації прав людини й пункт 1 статті 13 МПЕСКП⁶, «напевно, найголовніше полягає в тому, що освіту має бути спрямовано на повний розвиток людської особистості»⁷. Саме остання, як це вже зазначалося раніше, є своєрідною альфою й омегою сучасного Світу Людини, розбудовою й філософським обґрунтуванням якого, як ми вже встигли переконатися, безпосередньо опікується ЮНЕСКО у своїй глобальній діяльності.

8. Відтак право на освіту стосується всіх прав людини (громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних, а також прав солідарності), резюмуючи у собі їхню неподільність і вза-

¹ Див.: *План дій на Десятиліття освіти в галузі прав людини Організації Об'єднаних Націй*, (пункт 1).

² Див. пункт 18 «Проекту стратегії ЮНЕСКО з прав людини».

³ Див. докладніше: *Сватко Ю. І. Європейський Світ Людини: його максими і конфлікти // Конфліктологічна експертиза: теорія і методика. – К., 2006. – Вип. 5. – С. 76.*

⁴ У зв'язку з цим див., наприклад, пункт 6 у «*Зауваженнях загального порядку № 2 – "Міжнародні заходи в галузі надання технічної допомоги"* (стаття 22 Пакту)», прийнятих КЕСП [1990; міститься в Документі E/1990/23].

⁵ Див.: Економічні, соціальні й культурні права. Щорічна доповідь спеціального доповідача з питання про право на освіту Катарини Томашевської, представлена відповідно до резолюції 2001/29 Комісії з прав людини. Міститься в документі E/CN.4/2002/60. – Р. 39.

⁶ Ці завдання проголошено в статтях 1 і 2 Статуту ООН.

⁷ Див.: пункт 4 в «*Зауваженнях... № 13*» КЕСКП.

ємозалежність. Тим самим воно посідає центральне місце у справі повного й ефективного здійснення цих прав ¹, будучи своєрідним провідником «філософії від ЮНЕСКО».

9. Реалізуючи притаманну їй функцію нормотворчої організації ², ЮНЕСКО за минулі роки розробила й прийняла низку нормативних актів (конвенцій, декларацій і рекомендацій), які прямо пов'язані з правом на освіту, в тому числі Конвенцію щодо протидії дискримінації у сфері освіти й Протокол до неї (1960), Декларацію про расу й расові заобони (1978), Конвенцію про технічну й професійну освіту (1989), Рекомендацію щодо статусу викладацьких кадрів вищих навчальних закладів (1997). Вони є важливими складовими конвенціалізованого Світу Людини.

10. Ці міжнародно-правові інструменти разом з універсалістською (нео)ліберальною «філософією від ЮНЕСКО», про конкретні особливості якої мова ще попереду і яка, очевидно, має методологічно обґрунтовувати викладену тут «концепцію прав» ³, є своєрідними підмурками глобального освітнього проекту Організації.

Далі ми переходимо до його безпосередньої характеристики.

Глобальний освітній проект ЮНЕСКО

А ф і н я н и нНайважливішим у навчанні ми визнаємо належне виховання... ⁴.

А ф і н я н и нми, вочевидь, маємо на увазі під вихованням... те, що з дитинства веде до доброчесності... ⁵.

Опікуваний ЮНЕСКО Світ Людини, відчутний європоцентризм ⁶ та глобалістські зазіхання якого (див. раніше) можна до пев-

¹ Див.: пункт 2 в «Зауваженнях загального порядку № 11 – «План заходів щодо початкової освіти» (стаття 14), прийнятих КЕСКП [1999; міститься в Документі E/C.12/1999/4].

² Див.: UNESCO: Medium-Term Strategy 2002–2007. – Chapt. II, item 30.

³ Недарма у розісланому в червні 2006 р. Запитальнику ЮНЕСКО щодо Проекту Середньострокової стратегії на 2008–2013 рр., а також проекту Програми та бюджету Організації на 2008–2009 рр. філософія «прописана» саме серед таких пріоритетів Сектору соціальних і гуманітарних наук, як «сприяння дотриманню прав людини й боротьба із усіма формами дискримінації, расизму, ксенофобії та пов'язаної з ними нетерпимості за допомогою заходів у сферах компетенції ЮНЕСКО; прогнозування... демократія та підвищення безпеки людей; управління соціальними перетвореннями».

⁴ Див.: Платон. Законы // Платон. Собрание починений: в 4 т.: – М.: Мысль. 1994. – Т. 4. – С. 91 (I, 643c-d).

⁵ Див.: Платон. Законы // Там само. – С. 92 (I, 643e).

⁶ Від початку Світ Людини був насамперед європейським культурним проектом. Лише згодом він набув рис саме глобальної («глобалістської») ідеї облаштування життє-

ної міри пояснити його родовими плямами на кшталт греко-іудейського месіанства ¹, виграної гонки озброєнь або універсального, формально-знакового, механізму трансляції (а заразом і трансмутації) соціального коду ², у своїх освітніх пріоритетах відтворює всі притаманні йому типологічні ознаки.

Отож, тут зберігається орієнтація на кінцеву й автономну людську особистість – універсального володаря світу, який у своїх критично-прогресистських самоутвердженнях поступово преображає той світ як власну оселю на засадах глобального експериментаторства й новизни ³. Формування такої ліберальної особистості, яка не залежна від справжніх трансцендентних засад світу й не обмежена його емпіричними фактами, а залежна лише від інших особистостей, як свого істинного зовнішнього кордону, гарантується текстами статей 1 та 26 Загальної декларації прав людини, Міжнародним пактом про економічні, соціальні й культурні права, висунутими/підтриманими ЮНЕСКО концепціями *гуманістичної, не-*

вого простору під проводом людської особистості. Нині загальносвітовий масштаб цього проекту засвідчується організаційним переструктуруванням суспільств традиційно «неєвропейського» світу (Азія, Африка, Латинська Америка) в таких культурних сферах: 1. Рационалізована СФЕРА ТІЛА у сучасному Світі Людини, або *сфера фізичної культури*: система спеціалізованих закладів фізичного виховання – медицини (пор. санаторії, амбулаторії, клініки) – спорту. 2. Рационалізована СФЕРА ДУХУ в Світі Людини, або *сфера духовної культури*: система спеціалізованих закладів освіти – науки і техніки – ЗМІ та інформатики – культури (пор. сховища: архіви, публічні бібліотеки, музеї). 3. Рационалізована СФЕРА ГОСПОДАРСТВА (= ОЛЮДНЕНОЇ ПРИРОДИ) у Світі Людини, або *сфера матеріальної культури*: система спеціалізованих закладів сільського господарства, будівництва й промисловості (в тому числі об'єднаних у торговельно-промислові палати) – торгівлі, транспорту і зв'язку – кредиту. 4. Рационалізована СФЕРА ІНСТИТУЦІЙ (= ВЛАСТЕЙ) у Світі Людини, або *сфера врядування*: система спеціалізованих закладів суду, безпеки й зовнішніх відносин (пор. дипломатична, консульська, митна й імміграційна служби) – фінансів – громадського врядування – екологічного нагляду й надзвичайних ситуацій – кримінальної організації суспільства (Див.: Сватко Ю. І. Європейський Світ Людини: його максими і конфлікти. – С. 79). У зазначених культурних інститутах Європа житиме навіть після своєї фактичної загибелі скільки завгодно довго, перемагаючи на Олімпійських іграх силами Кенії, Ямайки й Коморських островів чи облаштовуючи філії Лувра в Саудівській Аравії.

¹ Пор. хоча б стару опозицію «еллін ↔ варвар» чи тему богообранства «народу Ізраїлева».

² Що врешті й дало світові сучасну науку й сучасну систему університетської освіти, узгоджені з механізмом *пізнання* як процесом *відкриттів* (1) і *винаходів* (2).

³ Додамо, що скінченність і відносність людини як нинішнього «володаря» й «міри» світу зумовляють скінченність і умовність будь-яких вимірювань взагалі. Це обертає науку до інтерпретації світових процесів як принципово стохастичних, що, своєю чергою, призводить до абсолютизації *статистики* як людського способу впорядкування емпіричних фактів у цьому світі суцільного релятивізму (див. вище). Сама ж статистика упадає перед ідеологією *повтору*, яка охоплює все життя соціуму в проміжку від експериментальної науки до діяльності інформаційних агентств (пор. т. зв. «принцип Бі-Бі-Сі»).

перервної, неформальної, базової, профілактичної, професійної, громадянської та ін. освіти, а також освіти для всіх.

Зазначені концепції, що так чи інакше орієнтовані на поєднання базової освіти й «другої грамотності»¹ як «науки жити разом»², упродовж 1990-х рр. тривко закріпились у міжнародному порядку денному стосовно освіти. Останній сформувався передусім на підставі доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI ст. «Освіта: потаємний скарб» (1996), а також у результаті проведення низки всесвітніх конференцій ЮНЕСКО з питань освіти³.

Узагалі саме з глобальною діяльністю ЮНЕСКО й пов'язані нині розробка і впровадження універсалістських концепцій освіти. Це й зрозуміло, адже, як про те вже згадувалося раніше, місія цієї організації стосовно розвитку освіти «обіймає центральне місце з точки зору всіх поставлених перед нею завдань, а також її міжнародного авторитету»⁴. Тож надалі задля остаточного прояснення контексту, в якому вибудовується сучасна глобальна стратегія ЮНЕСКО щодо філософії, де ця остання розглядається як надзвичайно важливий «гравець» на полі освіти, стисло зупинімося на ключових «ходах» Організації в освітній галузі, зважаючи на те, що у своєму нинішньому вигляді вони з достатньою мірою повноти були актуалізовані в Середньостроковій стратегії ЮНЕСКО 2002–2007.

Зазначена Стратегія, яку нам уже неодноразово доводилося цитувати, оскільки саме вона опинилася у центрі нинішнього процесу реформування ЮНЕСКО, була затверджена Генеральною конференцією Організації 2001 р.⁵ У її основі лежить єдина тема –

¹ Термін запропоновано на Всесвітній конференції ЮНЕСКО з освіти для всіх (Джомтьєн, 1990; Таїланд).

² Термін запропоновано в доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта: потаємний скарб» (комісія Делора, 1996).

³ Йдеться насамперед про такі конференції: з освіти для всіх – Джомтьєн, 1990 (Таїланд); з освіти для дорослих – Гамбург, 1997 (Німеччина); з вищої освіти – Париж, 1998 (Франція); з технічної та професійної освіти – Сеул, 1999; з науки – Будапешт, 1999 (Угорщина); з освіти – Дакар, 2000 (Сенегал).

⁴ Див.: UNESCO: Medium-Term Strategy 2002–2007. – Р. 3 (I [15]).

⁵ У резолюції III/I, прийнятій на 31-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (жовтень–листопад 2001 р.). Підкреслимо, що вже на 33-й сесії (жовтень 2005 р.) Генеральна конференція прийняла резолюцію 33 C/1, де визначила рамки й основні принципи щодо розробки Середньострокової стратегії на 2008–2013 рр. (34 C/4). Як наголошується в супроводному листі Генерального директора ЮНЕСКО К. Мацуури до опитувальника щодо майбутньої «Стратегії» (2006; див. REF: CL/3785), зазначений документ разом із Програмами і Бюджетами нових дворічних циклів діяльності ЮНЕСКО має стати програмними й концептуальними засадами для подальшої діяльності Організації включно зі «стратегічними цілями, очікуваними підсумками, програмними пріоритетами й очікуваними ж результатами».

«Внесок ЮНЕСКО у справу миру й людського розвитку в епоху глобалізації за допомогою освіти, науки, культури й комунікації». У документі вирізняються чотири програмні блоки, об'єднані дванадцятьма стратегічними цілями (по три на кожний блок), основу яких становлять дві наскрізні теми: 1) боротьба зі злиденністю, особливо з її граничними проявами; 2) внесок інформаційних і комунікаційних технологій у розвиток освіти, науки і культури та створення суспільства знань¹.

Ці теми є основою міжсекторальної взаємодії в межах Організації, чия програмна діяльність розгортається у трьох стратегічних напрямках, про які згадувалося вище². Саме у цих напрямках й зорієнтовані згадані дванадцять стратегічних цілей, три з яких безпосередньо пов'язані з освітою (в тому числі філософською) й мають такий вигляд:

- 1) сприяння розвитку освіти як одного з основних прав людини;
- 2) підвищення якості освіти шляхом диверсифікації її змісту й методів, а також сприяння поширенню універсальних цінностей;
- 3) сприяння експериментальній діяльності, новаторству та поширенню і спільному використанню інформації й передової практики, а також розвитку діалогу з питань політики в галузі освіти.

Наведені стратегічні цілі глобальної освітньої політики, обов'язковою складовою якої мало стати якісне викладання філософських дисциплін, передбачалося реалізувати на всіх рівнях освіти, причому пріоритетною для ЮНЕСКО упродовж обумовленого Програмою шестирічного циклу було визнано саме *освіту для всіх*. Остання, своєю чергою, підпорядковується шести рамковим цілям, як вони були сформульовані на Дакарському форумі 2000 р. (Сенегал), а саме:

- 1) розширенню й удосконалюванню комплексних заходів із догляду за дітьми молодшого віку та їхнього виховання, особливо щодо найбільш уразливих і знедолених дітей;
- 2) забезпеченню до 2015 р. для всіх дітей (особливо для дівчаток і дітей з неблагополучного середовища та етнічних меншин) доступу до безкоштовної й обов'язкової високоякісної початкової освіти разом із можливістю її завершити;

¹ Див.: UNESCO: Medium-Term Strategy 2002–2007. – Р. 14.

² Нагадаю, йдеться про: 1) розробку універсальних принципів і норм, 2) сприяння розвитку плюралізму й 3) розширенню прав і можливостей, а також участі в житті народжуваного суспільства знань.

- 3) забезпеченню задоволення освітніх потреб усієї молоді й дорослих людей на підставі вільного доступу до відповідних програм навчання й отримання життєвих навичок;
- 4) підвищенню до 2015 р. на 50 % рівня грамотності дорослих (особливо жінок) і наданню на засадах справедливості всім дорослим рівного доступу до базової¹ й неперервної освіти;
- 5) ліквідації до 2009 р. розриву між хлопчиками й дівчатками в початковій і середній освіті та досягнення до 2015 р. рівності чоловіків і жінок в галузі освіти (особлива увага – повному й рівному доступу дівчат до якісної базової освіти із забезпеченням її завершення);
- 6) підвищенню загальної якості освіти і забезпеченню гарної (визнаної й оцінюваної) успішності для всіх (особливо щодо грамотності, лічби й найважливіших життєвих навичок)².

Під час реалізації згаданих цілей було визнано необхідним:

- 1) покращити стратегічне планування й політику в галузі освіти;
- 2) розширити мережеве співробітництво й університетські програми мобільності (у тому числі через мережу кафедр ЮНЕСКО);
- 3) проводити ефективну мовну політику (як в аспекті використання місцевих мов, так і в плані двомовної освіти й вивчення іноземних мов);
- 4) активно впроваджувати новаторські навчальні розробки та інформаційно-комунікаційні технології.

¹ Йдеться передусім про елементарну освіту, що «має заохочуватися чи інтенсифікуватися, по можливості, щодо тих, хто не проходив або не закінчив повного курсу своєї початкової освіти» (див.: Право на освіту. Довідкові матеріали. – С. 10). У цілому, елементарна освіта відповідає базовій, яка розглядалася у Всесвітній декларації щодо освіти для всіх; див. пункт 22 «Зауважень... № 13 КЕСКП) і створення підґрунтя для подальшої освіти й розвитку особистості, особливо в плані підготовки до отримання професійно-технічної й вищої освіти (див. пункт 12 «Зауважень... № 13» КЕСКП). У цьому плані показовим виглядає той факт, що в пункті 2 *Джакартської декларації* (Джакарта, Індонезія, 2005) перед державами постає завдання закріплення права на базову освіту в конституціях і законах із приділенням особливої уваги освіті для всіх (див. Документ 174 EX/37, Додаток).

² Оприлюднення зазначених цілей спричинило появу вкрай важливої *заяви Дакарського форуму* про те, що «брак коштів не перешкодить жодній країні, яка серйозно вирішила забезпечити освіту для всіх, досягнути цієї мети». Зобов'язання світового співтовариства, координовані ЮНЕСКО, передбачають шість варіантів дій, серед яких вирізняються: 1) збільшення обсягу зовнішнього фінансування освіти, зокрема, базової освіти; 2) дострокове, більш ґрунтовне й широкомасштабне списання боргів і/або анулювання заборгованості з метою зменшення злиденності і взяття твердих зобов'язань стосовно базової освіти; 3) здійснення більш ефективного і регулярного моніторингу прогресу в напрямі досягнення цілей і вирішень завдань освіти для всіх.

При цьому провідну роль як у розбудові освіти для всіх, так і в оновленні національних освітніх систем у цілому – в дусі ідей так званого Болонського процесу – мала б відіграти *вища освіта*, основні стратегічні напрями розвитку якої були визначені ЮНЕСКО за підсумками Всесвітньої конференції з вищої освіти¹. Утім, не варто забувати, що саме *середня освіта* нині все частіше визнається «ключовим фактором скорочення масштабів злиденності»². Тож ЮНЕСКО й уся система ООН у цілому вкрай зацікавлені у високій якості шкільної, а також базової освіти, що, на думку низки експертів, має завершуватися безпосередньо перед досяганням молодими людьми робочого віку. Як ми побачимо далі, філософська складова нового освітнього простору, що (попри всі складнощі³) все більше опановує світ, є достатньо вагомою, безпосередньо охоплює всі ступені/форми освіти й орієнтована на концептуальне обґрунтування та забезпечення представленого процесу.

Загалом викладена вище програма дій у галузі освіти зовні справляє враження шляхетного й детально прописаного проекту. Наведені напрями, цілі й завдання так чи інакше підкреслюють 1) універсалістський, 2) ліберально - 3) атеїстичний, 4) рівноправно - 5) демократичний, 6) багатофункціональний характер сучасної освіти, її 7) гуманістичну, 8) полікультурну, 9) соціальну, 10) життєву й 11) професійну спрямованість. Саме ці характеристики, на думку творців концептуального «*soft'y*» ЮНЕСКО, й повинні стати

¹ Париж, 1998. Див.: The Contribution of Higher Education to the Education System as a Whole / Thematic Debate. – ED-98/CONF.202/7.8. – Paris, August 1998 (Original English). Див. також: Consolidated Declarations and Plans of Action of the Regional Conferences on Higher Education held in Havana, Dakar, Tokyo, Palermo and Beirut: Retained Lessons. – ED-98/CONF.202/CLD.22. – Paris, October 1998 (Original: English).

² Див. – разом із відповідними висновками Міністерства освіти Південної Кореї (The Ministry of Education. The Development of Education: National Report of the Republic of Korea. – Seoul, September 1996. – P. 1), Комісії з прав людини Південної Африки (South African Human Rights Commission, «The right to education», Policy Paper No. 2), а також Економічної комісії для Латинської Америки та Карибського басейну (The Equity Gap: Latin America, the Caribbean and the Social Summit. – Santiago de Chile, 1997. – P. 116; Equidad, desarrollo y ciudadanía. – Santiago de Chile, 2000. – P. 72) – у: Economic, Social and Cultural Rights // Annual report of the Special Rapporteur on the right to education, Katarina Tomaševski, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 2001/29. – Item 62 (Doc. E/CN.4/2002/60; 07.01.2002).

³ Пор. висновок про те, що «до 2015 р. цілі ОДВ (тут – глобального плану дій з досягання цілей в галузі освіти для всіх. – Ю. С.) у світовому масштабі можуть не бути досягнуті» (див.: Доклад Генерального директора ЮНЕСКО о глобальном плане действий по достижению целей в области образования для всех [ОДВ]. – Документ 174 EX/9 от 3 марта 2006 г.).

наріжним каменем 12) виховання в душі *культури миру*, яке мало б забезпечити виживання світової спільноти у борні з її глобальними проблемами. Причому цікаво, що зазначені риси сучасного освітнього проекту, який активно просувається ЮНЕСКО, прямо корелюють із наведеними в розділі I топосами Світу Людини та його філософією.

Але... Але залишається гостре відчуття, що у зазначеному проєкті бажане видається за дійсне.

Почати хоча б із того, що освіта зовсім не є лише *здобуттям знань*. Людина, яка володіє знаннями, але нічого не знає про своє справжнє (не відносне!) місце й призначення у цьому світі, яка не переживає отримане знання особисто, в ясному розумінні міри власної провини та власної відповідальності за весь цей старий світ Гераклітових «слів і речей» перед його істинним витокom, – то реальна загроза для суспільства. І чим більше у такої людини знань, тим страшніша вона для людства (у тому числі, як ще один вимір загальносвітової проблеми тероризму). Ось тут і відкривається простір для серйозного філософування на експертних мандайчиках ЮНЕСКО, тож у наступному розділі нам залишається пересвідчитися, наскільки він був опанований Секретаріатом Організації та експертами-філософами.

З іншого боку, відчутна *професіоналізація* і *спеціалізація* сучасної освіти самі по собі ніяк не відповідають на запитання: «Заради чого?». Адже цілком зрозуміло, що власне професіоналізм ще не повертає людину до себе, не виявляє її особистісну справжність. Гарний професіонал у чистому вигляді, не обтяжений почуттям відповідальності, справедливості й любові до світу, залишається духовно знеціненою виробничою «одиницею» – суб'єктом і об'єктом соціальних маніпуляцій. І це теж є вагомою підставою для філософських роздумів і висновків під егідою ЮНЕСКО.

Окрема розмова – про жорстку *спеціалізацію* як таку¹. Хіба сьогодні не є очевидним, що ця сама спеціалізація здатна лише затьмарити органічну єдність світу, перетворивши його на бездушний механізм, поле для легковажних експериментів, де біолог «впритул не бачить» соціологію чи літературу як паралельні «культурні феноме-

¹ Що заповонила навіть сучасні *університети*, і знаменитий *universitas litterarum*, який колись прислуговував не знанням, а *цілісному* знанню, й був його промовистим ідеалом, нині перетворився на осередок факультетської подрібненості такого знання, більше того – подрібненості самої думки (див. про це: Булгаков С. Н. Под знаменем университета // Булгаков С. Н. Сочинения: В 2 т. – М.: Наука, 1993. – Т. 2. – С. 275).

ни» (Е. Панофський)¹, а лінгвіст не здатен комунікативно інтерпретувати ДНК-код². І тоді у знаменитій максимі Ф. Бекона про преображення світу засобами науково-технічної магії, яка пізніше побрате незабутні постанови ЦК КПРС про поворот гирла сибірських річок із технологічними проривами Силіконової долини, тихо згасає надія на справжню гідність і благоденство людини, яка підмінила синівство – сирітством³. Здається, філософія і тут могла б сказати своє важливе слово, тож цікаво буде далі подивитися, наскільки вона спроможна на це в межах, відведених для неї відповідною стратегією ЮНЕСКО.

Що стосується *культурного компонента* нинішніх освітніх студій, то варто було б спершу з'ясувати, що таке культура, про яку саме культуру мріють їхні автори⁴ й чи забезпечує ця культура справжнє щастя тому, хто долучається до неї? Цілком очевидно, що філософія не повинна була б оминати й цієї ключової проблематики сучасної доби.

Така сама справа і з освітою, що повинна бути наближена до *життя* в ситуації, коли ми не готові точно визначити, що таке життя взагалі й людське життя зокрема, а також його справжні, а не примарні цілі. Й навряд чи таку невизначеність можна затінити розмовами про абстрактний «прогрес» без точного розуміння спрямованості такого прогресу *до* або, навпаки, *від* внутрішньої суті людини. Ті розмови часто придатні лише прикривати ідею так званої «неперервної освіти», за якою, незважаючи на всі титанічні зазіхання сучасної людини, криється передусім її нездатність у своїх професійно відокремлених науково-емпіричних студіях самотужки опанувати світ як єдиний організм. Відчуваючи ці інтелектуальні виклики, ЮНЕСКО прагне звернутися до філософського знання в пошуках адекватних відповідей на непрості запитання, проте про-

¹ Див. про це: Панофський Э. Готическая архитектура и схоластика // Богословие в культуре Средневековья. – К.: Путь к Истине, 1992. – С. 52 і далі.

² Див.: Jacob F., Jakobson R., Lévi-Strauss C., Héritier P. L. Vivre et parler. – «Lettres françaises» 1221–1222. – Feb. 1968.

³ Див. про це в: Сватко Ю. І. Європа Сада, або Об'явлення від «божественного маркіза» // Наукові записки НаУКМА. – Т. 19: Філософія та релігієзнавство. – К: Вид. дім «КМ Академія», 2001. – С. 41–47.

⁴ Є ж культури, де людина почувається не надто затишно. Крім того, підготовка майбутніх кадрів у межах іншої культури може врешті викинути їх за кордони рідної соціальності або перетворити на «духовних сепаратистів». У будь-якому разі, питання соціально-культурної адаптації національних кадрів, підготовлених в іншому культурному середовищі / іншій системі освіти, сьогодні аж ніяк не можна вважати адекватно вирішеним.

цес дискусій у ситуації «плюралізму істин» часто видається важливішим за результат.

Тож, підбиваючи підсумки стану стратегічного планування в галузі освіти, треба констатувати, що сучасні освітні концепції ЮНЕСКО, власне філософське обґрунтування яких ми з наведених у Преамбулі міркувань залишаємо, сказати б, «на десерт», відображають основні стереотипи й культурні міфи Світу Людини.

Це, до речі, засвідчує і згадуваний уже Болонський процес, учасники якого, некритично спираючись на щойно розглянуті принципи, здається, найбільше переймаються в освіті «вигодою Європи» (*Париж*, травень 1998 р.), акцентом «на дослідницькій і самостійній роботі», «шляхами становлення фахової кар'єри» і здобуттям «переваги перед іншими людьми» (*там само*) у плані «працевлаштування» (*Болонья*, червень 1999 р.). Народжені, наскільки це можна зрозуміти, не для щастя, а задля затребуваності на єдиному «європейському ринку праці» (*там само*), вони прагнуть й оцінювати освітній процес не з огляду на зміст навчання, а з огляду на знання, вміння й навички, «необхідні для роботи» (*Саламанка*, березень 2001 р.) й ширше – «довгострокової можливості працевлаштування» (*Прага*, травень 2001 р.). Тому в цій оцінці домінує насамперед суто діяльнісний – принципово *функціональний*, але не *змістовий* – аспект (*Берлін*, 2003) засвоєння освітнього «контенту».

Цей концептуальний «багаж» насправді цілком відбиває розгубленість Світу Людини перед лицем фундаментальних викликів часу й на тлі того процесу технізації та глобалізації усього й уся, за яким не видно глибинного осягання справжньої – живої, а не функціонально-схематичної (саме *технічної!*) – єдності світу в усій його реальній *різноцінності*¹, на тлі його абсолютної, а не відносної міри. Апофеозом такої розгубленості виглядає втрата

¹ Тут йдеться, звичайно, не про різноцінність життя як такого, а про різноцінність конкретних *ідей* життя. За нею криється реальна різниця між ліберальним (автономно-відносним) і тоталітарним (без жодних негативних конотацій), або трансцендентно-абсолютним, світоглядом. Перший спирається на ідею природного рівноправ'я вільних людських особистостей, другий – на ідею різних дарувань. Цей останній підхід чудово прояснює св. Йоан Золотоуст у своїй «Бесіді XXI на Послання до Римлян, XII, 4–5» (див.: *Св. Йоанна Златоустого, архієпископа Константинопольского избранные творения. Беседы на Послание к Римлянам.* – М.: Изд-во «Посад», 1994. – С. 758): «Отже, не думай про себе забагато, адже все, що ти отримав, дане тобі від Бога, а не сам ти здобув. З цієї причини (апостол), торкнувшись духовних дарів, не сказав, що один отримав більше, а другий менше, але як назвав дари? Різними... Велике діло, якщо не те ж тобі звірено, коли ти належиш до того ж тіла (у Христі. – Ю. С.)?».

справжнього виміру людини, її істинного призначення на землі й дотичних до самої вічності ідеалів, які розчиняються в анархізмі суцільного релятивізму. Так людина перетворюється на ігрового персонажа, вічного шукача пригод (і рефератів!) у тенетах всесвітнього павутиння, а налаштована на такий пошук і самий цей новий тип *учня-пошукувача* освіта не може впоратися із завданнями виховання¹. Тими ключовими завданнями, на яких наголошував у своїх «Законах» Платон (див. епіграфи до розділу) і які саме й повинні забезпечити долучення до абсолютних, а не відносних ідеалів життя, де *знати* означає *любити*, а відтак – *бути*².

Тільки за таких умов людина може повертатися до себе й до свого буттєвого витоку, а також до порозуміння й миру з іншими через освіту (в тому числі – й філософську). А інакше, ця остання практично нічим не відрізняється від звичайних фізіологічних процесів життєдіяльності (але з набагато серйознішими наслідками). Можливо ж це лише в державі³, що дбає про добробут⁴. Саме на це обов'язково має зважати Україна, формулюючи свої освітні пріоритети й визначаючись у своєму ставленні до філософських засад освіти взагалі.

З огляду на ці загальні міркування й увесь попередньо представлений загальний контекст діяльності ЮНЕСКО спробуємо надалі вже безпосередньо проаналізувати й належним чином оцінити стратегічні відносини Організації з філософією й запропонований нею підхід до розуміння проблем філософської освіти, як вони відбиті у відповідних документах і рішеннях. Проте очевидно, що таке дослідження потребує попереднього вирішення суто методологічного питання щодо тієї загальної системи координат, яка дала б змогу надалі вказати точне місце цього проекту й заохочуваної ним

¹ Які саме рецепти за цих умов здатна (чи здатна взагалі?) висунути філософія «від ЮНЕСКО», ми й спробуємо проаналізувати в наступних розділах.

² Пор.: «Треба вчитись, аби бути» (див.: Лосев А.Ф. Держание духа. – М.: Изд-во пол. лит.-ры, 1988. – С. 327). Цікаво, що на Міжнародній нараді експертів стосовно середньої освіти (Китай, 2001) делегація Росії прямо поставила питання про духовний вимір освітнього процесу (див.: *Reunión de expertos internacionales sobre la educación secundaria en el siglo XXI: tendencias, retos y prioridades / Informe final.* – UNESCO, 2001 [ED-2002/WS/41]).

³ Бо освіта завжди залишається державною справою, і право на освіту регулюється державою.

⁴ У зв'язку з цим пор. цікаве зауваження Я. Буркхардта: «Більшість італійських університетів досягли справжнього розквіту лише у XIII й XIV ст., коли зростання добробуту почало вимагати також зростання турботи про освіту» (див.: Буркхардт Я. Культура Возрождения в Италии. Опыт исследования. – М.: Юрист, 1996. – С. 133).

моделі філософування в історії принаймні європейської філософії¹. Тож почнемо саме з методологічного підґрунтя історико-філософських і власне філософських оцінок.

Методологічні передумови оцінки глобальної стратегії ЮНЕСКО щодо розвитку філософії та філософської освіти

Зв'язавши все перераховане з розумом-вождем, ознайомившись із діалектикою Платона, виявивши турботу про нематеріальні й відособлені від тілесних сил енергії й віддавшись спогляданню суцільних речей за допомогою мислення з міркуванням (Тім., 28a1), хай він (учень-слухач. – Ю. С.) із належною невтомністю звернеться до тлумачення божественних і блаженних догматів, любов'ю... відкривши вир душі (Орас. chald., Fr. 112.1)... Хай він навикне до істини... збудить умосяжні очі до її сприйняття, укріпить себе стійким і непохитним знанням про божественне..., за посередництва звияжного мислення й сили невідбутного (Ps.-Arist, De Mundo, 397b23) життя поспішить до божественного світла, явить такий образ діяльності й одночасно спокою, який належить мати тому майбутньому корифею (Thaet, 173c7), про якого... каже Сократ².

Підхоплюючи висновок, яким завершився попередній розділ, маємо відразу висловити щире переконання: будь-яка оцінка будь-якого філософського проекту власне як *ф і л о с о ф с ь к о г о* неможлива, по-перше, без чіткого розуміння історичної цілісності самого імені «філософія», а по друге – поза усвідомлення конкретних культурно-історичних моделей філософування, які тільки й дозволяють розрізнити в межах загальної історії європейської філософії ті «добре помітні відтинки», що їх зазвичай називають окремими історико-філософськими епохами. Саме виконання цих попередніх умов чесного історико-філософського дослідження дає змогу ніколи й ніде не полишати власне філософський контекст, точно «прописавши» його в історії за суто професійною міркою.

¹ Мова йде тут саме про європейську філософію не лише через очевидну дотичність до неї традицій українського філософування, але й з огляду на те, що саме ім'я «філософія» зберігає свою історичну єдність передусім в межах європейської філософської традиції.

² Див.: Прокл. Платоновская теология. – СПб.: РХГИ; «Летний сад», 2001. – С. 11 [I. 11, 10–25]).

Зважаючи на ці міркування, автор буде надалі спиратися на деякі результати, отримані й оприлюднені ним упродовж останнього десятиліття ¹.

Наведений перед авторським текстом великий пасаж із Проклової «Платонівської теології», здається, вельми красномовно визначає те, що, можливо, з легкої руки Піфагора ², колись отримало назву «філософії», або «любові до мудрості». Тут ми опиняємося в колі добре знайомих від часів Стагірита «перших засад і причин» (формальної, матеріальної, рушійної та цільової, інакше – ідеї, матерії, походження і мети окремої речі й світу в цілому), знання яких і є мудрістю ³, без якої, своєю чергою, «ми не знаємо істини» ⁴, отже, відчужені від самої філософії ⁵.

При цьому цікаво, що наразі згадані «причини» торкаються й самої мудрості. Тож вона в аспекті власного формального «ЩО?» виявляється пов'язаною з ейдетичним звитязцем – «розумом-вождем» (Прокл), в аспекті матеріального «З ЧОГО?» обернена до душі як принципу позасмислового становлення взагалі ⁶ й, відтак, до само-

¹ Див., наприклад: Сватко Ю. І. Предмет філософії як інструмент аналізу історико-філософської доби // Наукові записки НаУКМА. – Т. 37. Філософія та релігієзнавство. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 9–14; Його ж. The case of the 'Evasive Initial' (Challenges and obstacles in the way of the culture of peace and human rights in the globalized World of Human) // UNESCO Chairs in Human Rights, Democracy, Peace and Tolerance; Типи інтелектуалів і культурно-історичні моделі інтелектуального життя (одна з можливих версій європейського досвіду осягання історії) // Українські інтелектуали: погляд із сьогодення. – С. 41–49; Принцип «Подивись на Абсолют!» як загальнометодологічна засада сучасного історико-філософського дослідження // Наукові записки НаУКМА. – Т. 63. Філософія та релігієзнавство. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 3–10; Вызовы и препятствия на пути к реализации культуры мира: смысловая аксиоматика Мира Человека и его риторические максимы // Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития: Материалы международной конференции. – М.: Изд-во РАГС, 2008. – С. 218–223; Новочасна модель філософування в системі розумно-життєвих ідеалів європейського модерну // Могилянські історико-філософські студії. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 132–187; Специфічна предметність європейської філософії в її співвіднесенні з проблемою визначення історико-філософських епох і філософських практик // Магістеріум. – Вип. 30. Історико-філософські студії. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 3–17; Філософія як проблема історії філософії // Наукові записки НаУКМА. – Т. 76. Філософія та релігієзнавство. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 3–10.

² Якщо вірити хоча б Геракліду Понтійському (за переказом Діогена Лаєрського, fr. 87 Wehrli).

³ Мудрість є саме «знанням перших причин» (Аристотель. Метафізика. – С. 67 [981b 25–30]).

⁴ Пор.: «...ми не знаємо істини, не знаючи причини» // Так само. – С. 94 [II 1, 993b]).

⁵ Адже «філософія називається знанням про істину» // Там само.

⁶ Пор. античне розуміння софійної діяльності душі саме «як принципу не смислового, але вже суто матеріального, суто речовинного й тілесного становлення» (Лосев А. Ф. История античной эстетики: Итоги тысячелетнего развития: В 2 кн. – М.: Искусство, 1994. – Кн. 2. – С. 211–212).

го життя, в аспекті рушійного «ЗВІДКИ?» надихається платонічною любов'ю, а в аспекті цільового «ЗАДЛЯ ЧОГО?» постає істиною як справжнім виразом *resp.* ім'ям мудрості «для іншого».

Так відкривається одна з найбільших таємниць античного духу.

Дійсно, античність спромоглася побачити мудрість не лише як абстрактну категоріальну «подробицю» смислу, а й уgliedіла за нею цілу *с о ф і й н у* сферу буття. У тій сфері знання й життя, поєднавшись у своєму сукупному взаємопокладанні, символічно відтворюють єдність і цілісність світу в її адекватній відповідності вихідному Першопочатку. Тому мудрість у давніх греків – то не просто знання, а саме *життєво втілене* знання. І мудрість – то не просто життя, а саме *знаттєво визначене* життя.

Ось чому надалі, зважаючи на цю поважну традицію послідовної онтологізації мудрості, а також цілком поділяючи думку одного з ініціаторів нинішнього «філософського буму» в ЮНЕСКО, президента Філософського товариства Туреччини Йоани Кучурадї щодо нагальної необхідності для сучасних філософів всіляко уникати того «змішання понять», яке «панує в усіх царинах людської діяльності»¹, ми будемо розуміти під філософією 1) живу 2) любов до 2) мудрості як 3) синтетичної 4) буттєвої 5) форми 6) об'єднання 7) знання й 8) життя в аспекті 9) істини як 10) остаточної 11) відповідності 12) світового 13) цілого 14) власному 15) розумному 16) обґрунтуванню, або своїй 17) вихідній 18) ідеальній 19) причині (*resp.* принципу), з огляду на її принципово 20) позасвітові 21) засади.

Отриманий на ґрунті двохтисячолітньої історії (прото)європейського філософування концептуальний «продукт» є вкрай важливим для визначення того, чим насправді була й лишається філософія в межах європейського культурного проекту, – й ось чому.

Сьогоднішня «ситуація часу» (див. вище) з її грою у принципово асистематичну й лише статистично релевантну в своєму історичному посередництві «множинність інтерпретацій» (Гадамер), або в обернену до «розривів в епістемі західної культури» як квазінеперервній системі позитивностей «археологію знань» (Фуко), чи, скажімо, в мазохістське оскарження «імперіалізму логосу» завдяки алогічно обмеженій знаком «праці напівжалоби за логоцентризмом» (Дерріда) *тощо*, ставить істориків філософії перед, на перший погляд, складною дилемою. З одного боку, тут є ризик зрозуміти

¹ Пор. статтю Й. Кучурадї в спеціальному тематичному випуску «Кур'єра ЮНЕСКО» (2007, № 9), присвяченому Всесвітньому дню філософії. – Див.: <http://typo38.unesco.org/ru/cour-09-2007/cour-09-2007-6.html>.

давнє ім'я «філософія» як чи не випадкову забаганку напівлегендарного мудреця, мало дотичну до сучасних практик філософування. З іншого ж боку, тут, навпаки, зберігається шанс поставитися до нього як до справжньої запоруки осягання тих значущих для сьогодення теорій, що ними нинішні філософуючі вкотре намагаються об'єднати й скріпити цей старий світ «*слів і речей*» (Геракліт).

Проте цілком очевидно, що зазначений вибір вже наперед виявляється позірним.

Насправді тут «або-або»: або європейська філософія існує як смислово визначене у власній предметності *ц і л е*, що *логічно* (не *фактично!*) передує будь-яким своїм «епохальним» часткам¹ у всій їхній неперевершеній фактичній частковості й окремішності, – й тоді ці частки², у тому числі й сучасна епоха філософування, є визначеними й упізнаваними частками саме *цього* цілого; або, навпаки, такого цілого «до часток» (Прокл) нема – й тоді самі ці частки, складаючись у візерункову мозаїку емпіричного «невідомо чого», втрачають власну причетність до загальноєвропейської філософської справи (та й де вона, відтак, ця справа?), обертаються суцільним анархізмом ліберального «Я так бачу!». І якщо ми не хочемо втратити філософію, цю оспівану/спаплюжену у віках «любов до мудрості», як внутрішньо єдину «життєву справу» відтворення того цілого, в якому збігаються всі її часткові історичні долі й визначаються всі її історичні епохи, нам доведеться прийняти її давнє ім'я й поставитися до нього з усією можливою поважністю.

Відтак прояснюються справжній предмет філософії та її смислові кордони.

Предметом філософії як специфічної інтелектуальної справи виявляється смисл самої мудрості як такого синтезу знання й життя, що є знаннево визначеним життям і життєво втіленим знанням. При цьому реальна філософія як *теорія* усвідомлюваного у спілкуванні смислу мудрості завжди є водночас *історією* такого усвідомлювання як його фактичного становлення на речовині життя³. Ця

¹ Хоча *фактично*, ми, здається, тільки й маємо самі ці «частки» в їхній сліпій конкретиці, яка відкидає саму можливість смислових пояснень, отже, й смислових переходів між різними історико-філософськими епохами.

² Конкретні історико-філософські епохи, школи, вчення, концепції й окремі тексти.

³ М. Мерло-Понті, інтерпретуючи Гуссерля у своїй «Феноменології сприйняття», слушно зауважує: «...рефлексію, що стосується доктрини, буде завершено лише за умови, що вона здійснюється у взаємозв'язку з історією її виникнення, зовнішніми стосовно змісту поясненнями й повертає причини і значення доктрини їхній екзистенціальній структурі» (Merleau-Ponty M. *Phénoménologie de la perception*. – P.: Gallimard, 1976. – P. XIV). Див. також: Сватко Ю. І. Принцип «Подивись на Абсолют!»...

історія практично завершується тоді, коли мудрість реально стає сенсом розумного життя філософа, а насправді – самим цим життям. У результаті філософ обертається *м у д р е ц е м*, який закінчив свій власне філософський пошук, аби відтепер уже не «*полювати на смисл*» (Платон), а розумно жити у світлі істини. Оскільки ж таке життя є саме реальним розумно-життєвим синтезом теорії й історії, споглядання й усвідомлення, дійсності й виразу, воно виявляється вже не напруженим пошуком, а розумним іменуванням світу, безсловесною молитвою за нього¹. (Адже йменувати світ у його справжності означає йменувати світ у його істинному витoku, в тому, чим він насправді тримається. Строго логічно такий Першовиток Сам по Собі, у своєму абсолютному вимірі перебуває принципово поза світом². Тож, якщо субстанційно не розчиняти Його у світі, а мислити Абсолют саме як Абсолют, виявляється, що світ увесь тільки й тримається розумними енергіями Абсолюту як Його власним Ім'ям.)

Отож, іменування світу в його причетності до власного Надпочатку обертається молитвою за світ перед лицем Абсолюту. Й філософ, який реально досягнув цього своєрідного «кінця шляху» й уполював останню істину поцейбіччя, цю шукану відповідність світу Богові як «Щонайсправжнішому» в самому собі, тут-таки виходить *з а м е ж і* будь-якої філософії взагалі. Філософія ж бо завжди залишається життєвою (й завжди – від «голови») справою, а не самим життям³. Тому вона не може підміняти собою це життя, а є лише підготовкою до нього. І коли життя розчиняє в собі всі можливі справи, завершується будь-яка теорія й будь-яка історія. А відтак блаженне споглядання поступається місцем Благодаті.

¹ Очевидно, наведені міркування, що розгортаються тут у річищі поважної (прото) європейської традиції філософування від старого платонізму до Е. Кассіра й О. Лосева, важко зрозуміти ліберальним філософам Світу Людини, які чекають від філософії не підтвердження реальної складності світу, а лише «чітких і простих» думок (Мішель Онфре, Франція), сприймаючи її лише як «інструмент мислення» (Пітер Д. Кінг, Велика Британія) в атеїстичному й принципово полікультурному світі без Абсолюту, де мораль має бути незалежною від релігії (Квазі Віреду, Гана), а синонімом божественного стану є «духовне» в самій людині (У-Так Ки, Південна Корея). – Див.: Кур'єр ЮНЕСКО. – 2007. – № 9 (<http://typo38.unesco.org/ru/cour-09-2007/cour-09-2007-6.html>).

² Див. докладніше: Сватко Ю. І. Принцип «Подивись на Абсолют!». – С. 8.

³ Це особливо відчутно з огляду на операціональне розуміння філософії як осягання досвіду в поняттях. Для поняття, так би мовити, «нецікаво», поняттям «чого» у фактично-буттєвому аспекті воно є, адже конкретна річ поза поняттям про неї може бути «така» чи «така». Тож тут важливим є сам принцип мислення про річ, а не її, речі, конкретні буттєві якості.

Так філософ буквально вмирає в повному й остаточному синтезі теорії й практики, що є молитовним словом і таїнством Богоспівування. Вмирає, аби перетворитися навіть не на теурга-дієвця (як це було в античності з Ямвліхом або Плотіном), а, радше, на праведника-ченця, а потім і взагалі на бога за Благодаттю (як це розуміли Середні Віки)¹. І тоді знаттєва реальність розумування обертається абсолютною реальністю живого міфу.

Допоки ж цього не сталося, філософська практика (а точніше – практики: ми у принципово множинному світі інобуття!) як реалізація філософської теорії в конкретних гіпотезах, концепціях, вченнях, філософських школах і окремих текстах залишається нагальною життєвою справою філософа. Якщо ж уточнити й типологізувати поняття філософських практик, з огляду на попередньо визначений нами предмет філософії, то під історичними типами філософських практик варто розуміти не що інше, як розумно-життєві реалізації любові до мудрості² з огляду на притаманне конкретній історичній епосі розуміння смислу мудрості як справжнього предмета філософії.

Ось із таких конкретних практик філософування й складається те, що ми звично називаємо історією європейської філософії. Й у зв'язку з цим постає природне запитання: «Що ж таке історико-філософська доба сама по собі?».

З огляду на попередні міркування, цілком очевидно, що історико-філософська епоха є 1) моментом 2) певним чином втіленої в 3) соціально-історичному просторі й 4) часі 5) філософської предметності. Інакше кажучи, історико-філософська епоха – це 1) історично зафіксований 2) момент 3) *типологічно* ідентичного 4) усвідомлення 5) предмета філософії. Саме ця принципова єдність філософської предметності стосовно окремих філософських епох, так само як і щодо всієї історії європейської філософії у цілому, наявність тут єдиного предмета філософування тільки й здатні втримати в її «силовому полі», об'єднати в єдиному «філософському просторі», на перший погляд, абсолютно різний філософський матеріал й абсолютно різних його «постачальників».

¹ У цій самій онтоепістемологічній ситуації Ренесанс молиться на творчість, Модерн – на науку, а сучасність – на культурну гру з її принципово не повторюваним повтором (через сутнісну самонезасвідченість людини в світі без Абсолюту – Див.: Сватко Ю. І. Принцип «Подивись на Абсолют!». – С. 5). Та тут ми трохи забігаємо наперед.

² Власне, йдеться про любов до мудрості як таку, але взятую тут у своєму розумному втіленні в історично визначеній фактичності життя.

У цілому ж, завершуючи цей методологічно необхідний своєрідний «вступ до смислового моделювання історії європейської філософії», варто констатувати ось що.

Європейська філософія у своєму історичному розвитку завжди залишається не чим іншим, як філософією, тобто саме «любов'ю до мудрості»¹. Проте головна методологічна проблема історико-філософської науки полягає в тому, що конкретні *типи* розуміння мудрості виявляються вельми різними – кожна епоха наче формулює тут нове завдання для філософії.

Так, в *античному* типі філософування головною чеснотою філософа є любов до *мудрості* як життєво втіленого знання. У *середньовічному* ж філософуванні мудрість розуміється як *бо-голюбство*. Щодо *ренесансного* філософування, то там мудрість виявляється природно-особистісною *resp. людською творчістю*. У *новочасній* філософії мудрість виступає вже як підкреслена *науковість*². Нарешті, в *новітньому* філософуванні мудрість обертається квазісмисловою *вільною грою* у Світі Людини³.

Тож, слідкуючи за перипетіями становлення європейської філософії у власній історії, ми маємо шанс наочно побачити всю суттєву різницю в оформленні інтелектуального життя Європи під проводом цілком різних ідеалів, яким відповідають конкретні ідеальні типи філософів, а саме: «любомудр → боголюбець → автор-творець → вчений → вільний гравець». Урешті-решт, саме ці ідеали, так чи інакше дотичні до абсолютного виміру світу⁴, й визначають реальну типологію культур усередині так званої «європейської» історії, яка, насправді є історією пробудження Європи від поганського сну задля зустрічі з особистісним Богом і подальшого утвердження особистісних засад життя вже в їхньому інобуттєвому (земному) розумному – завжди лише умовному! – облаштуванні.

¹ Якщо ми не хочемо втратити її як певну культурно-історичну величину й вихідну історико-філософську реальність, або як те смислове ціле, окремими частками якого є всі відомі історико-філософські епохи.

² Зрозуміла як специфічне «*п е р е б у в а н н я* в сфері *чистого РОЗУМУ*».

³ Щодо визначення європейських моделей філософування – див. докладніше хоча б у: Сватко Ю. І. Предмет філософії як інструмент аналізу історико-філософської доби. – С. 11–12. Цій же проблемі безпосередньо присвячено й лекційний курс «Європейські моделі філософування: від античності до сьогодення», що читається автором у НаУКМА з 2007 р.

⁴ Який теж розуміється тут цілком по-різному.

З'ясувавши нарешті питання щодо історичної цілісності філософії з огляду на її специфічний предмет, смислові кордони, історичні практики та епохи, а також визначивши конкретні моделі філософування та ідеальні типи філософів, ми тільки тепер отримуємо реальну можливість розглянути історію відносин ЮНЕСКО з філософією й оцінити ту глобальну програму «шляху до філософії», що її Організація пропонує сучасному світові, саме в «модусі оцінки».

Глобальний «філософський проект ЮНЕСКО»

Преамбула

Уже з попереднього викладу має бути достатньо очевидним сам характер «запиту» на той специфічний стиль філософування, що його сьогодні можна визначити як «філософію від ЮНЕСКО». Залишаючись «любов'ю до мудрості», таке філософування мало успадкувати ¹:

- 1) від *античності* – розуміння філософії як життєвої справи;
- 2) від *середньовіччя* – шкільну чіткість відповідей в одно-однозначному просторі знака;
- 3) від *Ренесансу* – творче, або артистично-мистецьке, розуміння людської особистості в межах її безпосередньо-природних виявів (Фічіно, Валла) й природну загальність шляхів «субстанціалізації особистості у вічності» (Лосев), тобто релігійного шляху людини до Бога ²;
- 4) від *Нового часу* – підкреслену науковість прогресистських схем життя;
- 5) від *сучасної доби* – загальну «топіку» Світу Людини й вільно-ігрову форму комунікації.

Постановка ж у глобальному масштабі проблем миру, безпеки і співжиття на тлі (нео)ліберального, принципово плюралістичного розуміння істини й консенсусної практики прийняття рішень ³ мала спонукати Організацію стати на шлях критицизму, конвенціоналізму й редукціонізму на засадах своєрідного філософського

¹ Звичайно, з поправкою на власну добу і власні трансляційні обмеження.

² Пор. знамениту формулу Кузанця: *una religio in rituum varietate* – «єдина релігія у різноманітності обрядів» (див.: Сватко Ю. І. Європа Сада, або Об'явлення від «божественного маркіза». – С. 42).

³ Особливо наприкінці 1970-х рр., за часів директората Амаду Махтара М'Боу.

«мінімаксу»¹ та «етики людської відповідальності». Нарешті, з огляду на пріоритетну для ЮНЕСКО сферу освіти, через яку² насамперед просувається унікальний³ юнесківський бренд «ГЛОБАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ, МИРУ, ТОЛЕРАНТНОСТІ І ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ МІЖ НАРОДАМИ», сама філософія мала постати як інструмент аристотелівського «здивування» й критичного мислення вільної від будь-якої трансценденції людської особистості⁴. І нам залишається лише перевірити ці припущення (а насправді, звичайно, переконання), почавши зі стислої «історії питання».

Стисла історія питання

*Важливість філософії для діяльності ЮНЕСКО є очевидною, оскільки філософський аналіз і роздуми нерозривно пов'язані з установами й підтриманням миру, що є ключовою місією ЮНЕСКО*⁵.

Від самого свого створення, як зазначає у «Передмові»⁶ до вельми інформативного, насиченого яскравими, живими подробицями до-

¹ Як відомо, під принципом мінімаксу в математичній теорії конфліктів (теорії ігор) розуміють вимогу обрання ігрової стратегії, здатної забезпечити гравцеві найбільший вигравш за найгіршої для нього поведінки суперника.

² А також через сфери науки, культури, інформації та комунікації.

³ Саме з огляду на його глобальне просування у принципово мультикультурному просторі.

⁴ Цей інтелектуальний «хід» вельми нагадує думку того, кого газета *Libération*, символ французької лівої інтелігенції, вважає одним із філософів-«важковаговиків», а саме – колишнього міністра освіти Франції й представника так званого «світського гуманізму» Люка Феррі. На його думку, філософ найбільшою мірою перетворюється на філософа, лише остаточно відійшовши від Бога. В одній зі своїх останніх книг, а саме «Вчитися жити: філософський трактат для потреб молодих поколінь» (*Apprendre à vivre: Traité de philosophie à l'usage des jeunes générations*) сучасний «гуманіст» й активний лоббіст закону «Про світськість» Феррі зазначає: «Європа увійшла до нової ери, ери повної світськості або... радикального матеріалізму: для багатьох наших співгромадян вираз "надлюдське" насправді вже ні про що не каже. Людина стала альфою й омегою свого існування, і трансценденції минулого, як-от Космос і Бог, а також Батьківщина й Революція, багатьом видаються позірними, догматичними й мертвими. Дехто, звичайно, продовжує вірити, та їх усе менше й менше, а для всіх інших за смертю не стоїть ані причини, ані смислу, ані загробного світу». Цікаво співвіднести ці міркування з вирізненими нами раніше наріжними топосами Світу Людини – і це була б гарна наочна ілюстрація їхньої реальної присутності як в інтелектуальному просторі сучасного Заходу, так і в практиці міжнародних організацій.

⁵ Див.: Overview: UNESCO's role. 1 // Report by the Director-General on an intersectoral Strategy of Philosophy. – Doc. 171 EX/12.

⁶ Вона має вельми промовистий підзаголовок «ЮНЕСКО немає без філософії».

слідження «Філософія від ЮНЕСКО»¹ заступник Генерального директора ЮНЕСКО із соціальних і гуманітарних наук П'єр Сане, Організація «завжди підтримувала тісні зв'язки з філософією»². Ці відносини, як ми побачимо далі, з різною мірою інтенсивності розвиваються принаймні у трьох аспектах, а саме:

- 1) осмислення глобальних проблем людства;
- 2) викладання філософії у світі³;
- 3) розвиток філософії в різноманітних практиках вільного філософування і філософських досліджень.

При цьому, як підкреслює все той же Сане, йдеться не про спекулятивну (тут: абстрактно-теоретичну) або нормативну (тут: догматичну) філософію, а про таку критичну «запитальність», що здатна «надавати сенсу життю й діяльності» на глобальному рівні⁴. Адже сама ЮНЕСКО й народилася із запитання про умови миру й безпеки на тривалий період, і була власне «інституційною відповіддю» на цю проблему, яка свого часу хвилювала ще абата де Сен-П'єра й Канта⁵. Тож її варто розглядати як «філософську інституцію»⁶, що присвячує себе справі підтримання миру й безпеки, скріплюючи їх завдяки освіті, науці, культурі, співробітництву між народами під проводом загальної поваги до справедливості, закону, прав людини, свобод для всіх без розрізнення рас, статі, мови чи релігії⁷. Ґрунтуючись на поняттях, що легітимізують її діяльність і мають при цьому власне філософську історію, «вписану» до Статуту Орга-

¹ Так у вільному перекладі могла б виглядати назва цієї книги (*La Philosophie saisie par l'UNESCO*).

² Див.: Vermeren P. *La Philosophie saisie par l'UNESCO*. – Paris: UNESCO, 2003. – P. 9 (див. також: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001327/132733f.pdf#page=66>).

³ З огляду на різноманітні форми, зміст (програми та методи навчання) і ступені освіти.

⁴ Vermeren P. *La Philosophie saisie par l'UNESCO*. – P. 9. Так старовинна антична ідея об'єднання знання й життя на засадах розуму набуває, відтепер, нового культурно-історичного й, до того ж, суто утилітарного забарвлення, будучи спрямована на впорядкування людиною власного обійстя на цій землі.

⁵ Від себе додамо сюди ще й знамениті так звані «мирні конгреси» XIX ст. Це останнє, своєю чергою, починалося з наслідування знаменитих мирних утопій XVII–XVIII ст. (згадаймо хоча б «Новий Кіней...» Е. Крюсе, «Нарис про теперішній і майбутній мир в Європі...» В. Пенна, «Судження про вічний мир» Ж.-Ж. Руссо, «План загального і вічного миру» І. Бентама, «Загальний мир – ідеал» Й. Герреса, «Начерк проекту союзу європейських держав як підмурку загального миру» К. Краузе або «Розмисли про мир і війну» В. Малиновського), надалі стало свідком створення ста двадцяти п'яти товариств захисту миру, а завершилося піонерською для свого часу ініціативою Росії щодо скликання Гаазької конференції з обмеження озброєнь (1899).

⁶ Навіть так! – Див.: Vermeren P. *La Philosophie saisie par l'UNESCO*. – P. 9.

⁷ Так само. – P. 10.

нізації, вона, як зазначав Ж. Дерріда, передбачає спільність культури й філософської мови й водночас уможлиблює – найперше через освіту – доступ до цієї мови й цієї культури ¹.

Так народжується феномен усесвітньої організації, «регуляторний ідеал» якої ґрунтується «на вільній згоді й вільному співробітництві народів і людей» ² та має, безумовно, ренесансно-просвітницьке коріння (пор. гуманітарні студії, ідеї просвіти й пом'якшення звичаїв тощо). Цей ідеал поки що видається утопічним ³, проте вже сьогодні, як переконані творці й ідеологи ЮНЕСКО, варто почина-ти працювати на осяяну ним довгу перспективу.

Власне, починалася ця праця ще в далекому 1942 р., коли результат Другої світової війни був ще цілком незрозумілим. Саме тоді міністри освіти союзних держав зібралися разом, аби створити організацію, що мала б засобами інтелектуального й морального впливу сприяти створенню миру, з якого пішли б ненависть, фанатизм й обскурантизм.

Ця робота продовжилася на Лондонській установчій конференції 1945 р. Саме тут віце-президент нової організації, відомий французький письменник і політичний діяч Леон Блюм висловив ключову для майбутньої діяльності ЮНЕСКО тезу про те, що страшна світова війна мала ідеологічний характер і наочно продемонструвала, як освіту, науку й культуру можна обернути проти інтересів людства. «Думки про війну виникають в умах людей», – цей знаменитий вихідний постулат *Преамбули до Статуту ЮНЕСКО*, що народився з репліки американського делегата Арчибальда Маклейша, став своєрідною відповіддю на висновок Блюма, привернувши увагу світової спільноти до реальної сили світу ідей. Щодо самого Блюма, то він – цілком у дусі старої доброї європейської соціал-

¹ Derrida J. Le droit à la philosophie du point de vue cosmopolitique / Conférence à l'UNESCO du 23 mai 1991. – Paris: UNESCO-Verdier, 1997. Звісно, за такого підходу, і це теж правда, виникає серйозна загроза глобальної уніфікації моделей культурного розвитку, а відтак і втрати культурної й історичної самоідентичності, що й засвідчив відомий конфлікт Організації з ідеологом її антирасистської політики Клодом Леві-Стросом (див. далі). Проте ЮНЕСКО має мужність періодично корегувати свої позиції, тож сьогодні акцент ставиться вже не стільки на уніфікації культурного доробку людства на шляху до спільного щастя (тим більше, що практична розбудова раю на землі не вдалася ані в соціалістичному СРСР, ані у фашистській Німеччині, ані в ліберальних США), скільки на збереженні світової культурної спадщини.

² Див.: Maritain J. Les conditions spirituelles du progrès et de la paix // Rencontre des cultures de l'UNESCO sous le signe du Conseil œcuménique de Vatican II, avril 1966.

³ Пор. характерний заголовок розділу I вже цитованої книги П. Вермерена «Про ЮНЕСКО як філософську утопію» (De l'UNESCO comme utopie philosophique). – Р. 18.

демократії – вважав, що цей світ знання треба повернути обличчям саме до ідеології демократії та прогресу як основи солідарності й миру¹.

Наступною віхою в насиченій історії взаємин між Організацією й живим філософським досвідом, а також архівованим філософським знанням варто визнати червень 1946 р.

Саме тоді в Лондоні з'явився вже згадуваний вище «Меморандум щодо програми ЮНЕСКО в галузі філософії»², спрямований на забезпечення того, «аби суспільна свідомість перейнялася цілою низкою філософських і моральних ідей, що їх варто розглядати як мінімальний набір уявлень, мета яких – укріпити повагу до людської особистості, любов до миру, несприйняття вузького націоналізму й права грубої сили, солідарність і відданість ідеалам культури»³. Тож від самого початку ЮНЕСКО мала розглядати філософію в широкому сенсі як «засіб для ошляхетнення людей і створення фундаменту миру», «осердя не лише людських знань, а й усієї людської діяльності», зона впливу якої є «настільки ж широкою, як і галузі компетенції самої ЮНЕСКО»⁴. А відтак уже тут даються взнаки й глобалістські зазіхання самої Організації (під цілком шляхетними гаслами), й глобалістські зазіхання самої «філософії від ЮНЕСКО» у світі, де:

- 1) життя програє абстрактному знанню як власній раціональній схемі;
- 2) серед безлічі видів і форм знання за ідеал править наука;

¹ Зв'язок «філософії від ЮНЕСКО» з ідеєю демократії, як ми побачимо далі, зберігається й по сьогодні. Що ж до самого Леона Блюма, то йому, очевидно, було б цікаво познакомиться з парадоксальним висновком відомого сучасного дослідника мирної проблематики про те, що європейський і загальносвітовий поворот до миру й демократії характеризується різким зростанням «як числа демократичних урядів, так і числа військових конфліктів» (див.: Смит Д. Характер войн в 1990-х годах // Культура мира и демократии: Уч. пос. – М.: Межд. ин-т культуры мира и демократии, 1997. – С. 155). За даними того ж таки дослідника, у 1990–1995 рр., тобто саме в епоху масштабних демократичних змін, на планеті сталося дев'яносто п'ять війн (з них дев'яносто три за участі сімдесяти держав і дві без участі держав), в яких загинуло приблизно 5,5 млн осіб (див.: Smith D. The State of War and Peace. – London & NJ: Penguin, 1997).

² Див.: Mémoire sur le programme de l'UNESCO en matière de philosophie. – Document de la sous-section de philosophie du Comité des Lettres en date du 21 juin 1946, archives de l'UNESCO. Див. також: Документ 171 EX/12. – Page 2.

³ Там само.

⁴ Пункт 3.6.3 попереднього порядку денного «Підготовка стратегії в галузі філософії» 169-ї сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО. – Див.: Документ 169 EX/39 Rev. (Orig.: english). – Para 5. – P. 2.

- 3) сама філософія має статус чи не фіхтеанського «науковчення»;
- 4) живий досвід відповідального спілкування зі справжнім Абсолютом ¹ поступився місцем віртуальній грі у «множинність інтерпретацій» у вигляді чергового проекту розбудови «раю земного» суто земними засобами, тобто силами вільної від будь-яких трансцендентних зобов'язань *resp.* ліберальної людською особистістю, оповитою кайданами цілком умовних у своїй очевидній неабсолютності компромісів і угод ².

Як про те вже йшлося, «Меморандум» було запропоновано Підготовчою комісією зі створення ЮНЕСКО спеціально до першої сесії Генеральної конференції. Цікаво відзначити, що на посту Генерального секретаря цієї комісії 1945–1946 рр. перебував майбутній перший Генеральний директор Організації Джуліан Хакслі (Julian Huxley; 1946–1948) – зоолог, філософ й письменник, який на тій-таки першій сесії Генеральної конференції запропонував прийняти філософію гуманізму як базову концепцію ЮНЕСКО ³. Підготовлений комісією Хакслі документ, що його внесли на спеціальне обговорення підсекції філософії у складі Комітету словесності та філософії 26 червня 1946 р., прагнув реалізації двох цілей:

- 1) використання адекватних міжнародних інструментів для просування передових філософських досліджень;
- 2) використання філософії для справи просування міжнародної освіти, або виховання світової громади.

¹ Власне, спокутування гріхів задля майбутнього спасіння людства.

² Цій уже наперед ангажованій – саме через власну умовність й неабсолютність – особистості завжди підкажуть, що читати й у що вірити. Пор.: «Недостатньо просто боротися з неписьменністю: ми зобов'язані також знати, які книги треба читати людям. Недостатньо разом домагатися наукових відкриттів: кожен має усвідомити, що цінність науки полягає не стільки в її прикладних аспектах [...], скільки у вивільненні людського розуму й формуванні широкої духовної громади, що підноситься над усіма кланами та імперіями. Що стосується засобів масової інформації, то вони взагалі можуть використовуватися для будь-якої мети [...]. Цілі й цінності, що ними наділяється кожний [сектор], є власне предметом філософії». – Див.: *Mémoire sur le programme de l'UNESCO en matière de philosophie*. – Page 2.

³ Пропозицію було відхилено через те, що ряд делегатів сприйняли філософські ідеї Хакслі як антирелігійні або «ліберальні» (в тодішньому розумінні слова, тобто з прокомуністичним присмаком). Натомість сам Хакслі у відповідь попросив обмежити термін його діяльності на посту Генерального директора Організації двома роками. При цьому він залишився прибічником неполітичного підходу до технічно спірних питань у царині освіти, науки й культури, який міг стати «містком між західною демократією та країнами радянського впливу».

При цьому документ передбачав зміцнення зв'язків між ЮНЕСКО і філософією не лише за рахунок відновлення перерваної чи перевернутої «великою війною» традиції вільного філософського дискурсу¹ на університетському², загальнонаціональному та глобальному рівнях, а й через системну філософську діяльність. Цю останню мали надалі очолити дві спеціальні інституції, а саме *Міжнародна рада з філософії та гуманітарних наук (CIPSH)*, на яку покладалося завдання освіжити ідеологічні й політичні суперечки «в межах правил», і *Міжнародний інститут філософії*, що мав узяти на себе власне академічну роботу (філософські конгреси, бібліографії, звіти тощо).

Окремо в цій стислій хроніці подій треба відзначити зусилля щодо «пошуків місця» для філософії в організаційній структурі ЮНЕСКО³. Спочатку її було об'єднано із соціальними науками, проте надалі нею опікувався департамент культурної діяльності, «приписаний» до гуманітарних наук. 1964 р., за часів француза Рене Майо (Rene Maheu) – колишнього доцента філософії в Кельні й знаменитого шостого Генерального директора Організації упродовж двох термінів (1962–1964), якого за адміністративну компетентність і реформаторський хист⁴ часто називали «мсьє ЮНЕСКО», було створено Відділ філософії (*Division de la philosophie*), приєднаний до піднапрямку соціальних і гуманітарних наук та культури. Починаючи з 1994 р., *Відділ філософії* підпорядковано безпосередньо заступнику Генерального директора Організації, а його роботу зорієнтовано у трьох нових напрямках:

- 1) програма «Філософія і демократія у світі»;
- 2) ініціатива «Філософські зустрічі ЮНЕСКО»;
- 3) розвиток кафедр ЮНЕСКО з філософії.

¹ Коли філософські поняття, сповідувані демократичними народами, використовувалися тоталітарними режимами у пропагандистських цілях, а принципи поваги до людської гідності відсувалися на задній план. – Див. у: Vermeren P. La Philosophie saisie par l'UNESCO. – Р. 23.

² Тут, зокрема, передбачалося широке впровадження програм міжуніверситетських обмінів (як на рівні професури, так і на рівні студентів) у галузі філософської освіти, а також створення режиму максимального сприяння для інтернаціоналізації філософських досліджень (надзвичайно делікатне й складне завдання) та роботи університетських філософських товариств.

³ Див.: Vermeren P. La Philosophie saisie par l'UNESCO. – Р. 15–16.

⁴ Під його керівництвом у кілька етапів було, зокрема, реформовано Секретаріат ЮНЕСКО.

Знову відокремлена від соціальних наук 1995 р.¹, філософія вже 2000 р. все ж таки повертається до сектора соціальних і гуманітарних наук², де вона перебуває й по сьогодні³.

Говорячи про розвиток відносин між ЮНЕСКО й філософським знанням як у вимірі астрономічного часу⁴, так і з точки зору самої логіки розбудови таких відносин, нам не оминати питання про взаємодію Організації із попередньою філософською традицією, а також із відомими сучасними філософами, гуманітаріями та спеціалістами різних галузей соціальних наук⁵.

¹ Характерно, що, скажімо, у програмі й бюджеті Організації на 1998–1999 рр. філософію приписано до Великої програми II «Наука на службі розвитку», де в межах програми II.3 її об'єднано не із соціальними науками взагалі, а саме з етикою («Філософія та етика»), причому головним напрямом діяльності за таких обставин є «зміцнення ролі філософії в аналізі сучасних проблем та їхніх етичних впливів». У цей час, у зв'язку з очікуваним завершенням проекту «Універсальна етика» ЮНЕСКО бачить у філософії фундамент «для виявлення спільної основи цінностей», що сприяла б мирній і плідній взаємодії між спільнотами й культурами» (Див.: Документ 29 С/5 «Проект програми й бюджету. 1998–1999 гг.» – Париж: UNESCO, 1997. – С. 42 [02025]). Відтак і філософська освіта виявляється тут «частиною етичної освіти» (там само [02026]). Щодо 1998–1999 рр. варто додати й цікавий поворот до поширення серйозних філософських праць за допомогою аудіовізуальних та електронних засобів (див. «Енциклопедію мультимедіа з філософських наук»), а також через створення Центру книжних обмінів з філософії.

² Тож, скажімо, у Проекті програми й бюджету на 2004–2005 рр. (Див.: Документ 32 С/5. – Париж: UNESCO, 2003. – 684 с.) ми знаходимо філософію у Великій програмі III «Соціальні та гуманітарні науки», серед наук, що відповідають за майбутнє, а саме в рамках програми III.3 «Перспективний аналіз, філософія, гуманітарні науки й гуманітарна безпека». Тут, на тлі зміцнення «функції Організації як філософського та наукового форуму» (там само. – С. 167) розгортається флагманська програма «День філософії» (про неї – згодом), в рамках якої, своєю чергою, планується організація таких форумів, як «Філософські зустрічі ЮНЕСКО» (у Штаб-квартирі й на місцях) та «Шляхи думки». Тематика цього нового «філософського спурту», як це неважко спрогнозувати, мала бути орієнтована на «характер різних форм знання, необхідних суспільству знань, що з повагою ставиться до цінностей і критичного діалогу» (там само). У цьому сенсі серед очікуваних результатів з'являється, між іншим, «забезпечення синергії між філософією й гуманітарними науками задля сприяння виявленню нових ідей» (там само).

³ У рамках секції гуманітарної безпеки, демократії та філософії.

⁴ Цей аспект, сам по собі, навряд чи – принаймні, в очах самих філософів – стосується суті справи.

⁵ Зважаючи на загальну гуманітарну/гуманістичну налаштованість Організації в її програмній діяльності. У цьому плані вельми показовим є співробітництво Організації з Клодом Леві-Стросом, який у складі міжнародної комісії ще 1949 р. брав участь у розробці першої Декларації ЮНЕСКО стосовно раси, що її було оприлюднено 1950 р. Крім того, французький вчений був автором написаних на замовлення ЮНЕСКО книг «Раса та історія» (1952), «Раса і культура» (1971), готував дослідження про стан соціальних наук у Пакистані (1950), працював у комітеті експертів зі створення Міжнародної ради з соціальних наук, яку потім очолював як її перший секретар в 1952–1961 рр. Розрив з Організацією, спричинений знаменитою доповіддю Леві-Строса з нагоди відкриття Міжнародного року боротьби проти расизму (1971), що не відповідала доктрині ЮНЕСКО (каменем спотикання тут була проблема біологічного й культурного різноманіття люд-

У цьому плані варто згадати 1956 р., коли ЮНЕСКО починає вшановувати пам'ять відатних мислителів планети незалежно від часу й місця їхнього народження. З огляду на останнє міркування, почесний список Організації за 2007 р. є вельми показовим: в ньому знайшлося місце для перського поета й мислителя XIII ст. *Джала-леддіна Румі*; чеського філософа й богослова XX ст. *Ладислава Гануша*; німецького розумника XVIII ст. *Іммануїла Канта*, монгольського буддиста XIX ст. *Данзанравжаа Дулдуїтіна*; італійського гуманіста XV ст. *Леона Баттіста Альберті*; німецького філософа, композитора й музикознавця XX ст. *Теодора Адорно*; перського поета, філософа й богослова XI ст. *Абу Муїна Хакіма Насіра Хосрова Кудабьяні*¹; засновника школи суфізму в Центральній Азії XII ст. *Ходжи Абдулхаліка Ель-Гіждувоні*. Наведений глобалізований філософських «хіт-парад», і в цьому легко переконатися, представляє мислителів напрочуд різних культурних напрямів і епох, які – кожен по-своєму – зробили відчутний внесок у розвиток світової філософської думки.

Що стосується сучасних філософів і взагалі інтелектуалів, то в різні часи з Організацією співробітничали такі значущі для відтворення філософського контексту минулого століття особистості, як *Тойнбі, Сартр, Леві-Строс, Дерріда, Фуко, Рікер*. З іншого боку, в цьому співробітництві знаходиться місце і для популярних сучасних філософуючих² на кшталт *Юстейна Гордера*³ або вже згаданого *Мішеля Онфре*⁴. Центральною проблемою такого діалогу завжди так чи інакше залишається людина та її облаштування у світі⁵,

ства), завершився офіційним примиренням лише 2006 р., коли ЮНЕСКО врочисто відзначала своє шістдесятиріччя. За цей час обидві сторони конфлікту пройшли довгий шлях порозуміння, і те, що 1971 р. в очах функціонерів ЮНЕСКО виглядало мало не ксенофобією (визнання певної «стриманості» народів щодо інших культурних цінностей невинуватим природним фактором, а відтак вимога обмеження взаємних обмінів і культурної комунікації заради збереження культурного різноманіття в умовах демографічного вибуху), 2006 р., в ситуації глобалізаційної уніфікації світових культур з огляду на західний Світ Людини, постало вже як новий світовий ідеал й основа нової глобальної доктрини Організації.

¹ Саме так він йменується в іранському варіанті.

² Хоч би яким дивним здавалося це ім'я на тлі сучасних постмодерних «підробок» і з огляду на стару поважну традицію європейського філософування.

³ Див. його книгу «Світ Софії» (1991), перекладену 53 мовами і видану загальним накладом понад 30 млн примірників.

⁴ Див.: М. Онфре – один з ініціаторів відродження цілком зрозумілого на просторах колишнього СРСР руху «народних університетів». Див.: *Його ж: La communauté philosophique: Manifeste pour l'Université populaire* (Paris: Galilée, 2004).

⁵ Ренесанс на марші!

а його вагомим результатом – дослідження, що ініційовані, підготовлені чи патроновані ЮНЕСКО (в тому числі, в результаті інтенсивної професійної комунікації філософів різних поглядів, поколінь, національної й культурної належності в рамках конгресів, конференцій, колоквиумів, круглих столів тощо). Гарним прикладом останніх є, скажімо, колективні монографії «Культури і час» (1975)¹ та «Час і філософії» (1978)², вступ до яких написав *Поль Рікер*, або матеріали патронованого ЮНЕСКО Міжнародного колоквиуму в Кордобі «*Ібн Рушд, Маймонід, Тома Аквінський, або Кревний зв'язок між вірою й розумом*» (1994)³.

Окремий предмет уваги ЮНЕСКО – просування філософської освіти в усіх регіонах світу⁴.

Перша міжнародна анкета щодо викладання філософії у світі (йдеться про ще й нині знамениту анкету 1951–1952 рр.) дала змогу поставити питання про місце філософської освіти в освітніх системах різних країн та її роль у громадянському вихованні, а також про значення такої освіти для розвитку філософських досліджень у напрямі покращання взаєморозуміння між людьми⁵. Доповідь за результатами анкетування разом із аналізом наріжних проблем викладання філософії супроводжувалася заявою експертів про те, що філософська освіта (там, де вона існує) дає змогу доносити до суспільства думку про важливість філософування, яке допомагає досягнути фундаментальні проблеми науки й культури, а також стимулювати вільні особисті роздуми над цінностями людського існування. Головним висновком при цьому стала теза про необхідність підтримувати, зберігати й розвивати філософську освіту там, де вона вже є в наявності, та створювати її механізми там, де її ще не

¹ Див.: *Les cultures et le temps*. – Paris: Payot / UNESCO, 1975. – 280 р. Тут розглядаються концепти часу та історії як вони визначаються в давньогрецькій, китайській, індійській інтелектуальній традиції, в культурі банту, а також культурному просторі християнства, ісламу, іудаїзму. Післямову до цього дослідження під назвою «Час як проблема історії культури» написав *А. Гуревич*.

² Див.: *Le temps et les philosophies*. – Paris: Payot / UNESCO, 1978. – 252 р. Тут привертають увагу розділи, написані Гадамером (щодо внутрішнього досвіду часу в середньовічній думці), Я. Аскіном (стосовно філософського концепту часу) й А. Тойнбі (щодо часу як людського поведиря), а також дослідження концептів часу та історії в анімистській думці чорної Африки (Boubou Hama) й культурній традиції Латинської Америки (Saül Karsz).

³ Див.: *Ibn Rochd, Maïmonide, saint Thomas ou la filiation entre foi et raison*. – Paris: Climats, 1994. – 535 р.

⁴ Викладено за: *Vermeren P. La Philosophie saisie par l'UNESCO*. – Р. 122–129.

⁵ Див.: *Résolution 4.41 de la Sixième Conférence générale en date de juin 1951*.

запроваджено ¹. Ключовими принципами цього процесу було визнано такі:

- 1) необхідність завжди підтримувати у викладанні філософії дух вільного пошуку й вільної дискусії;
- 2) забезпечення неможливості скомпрометувати автономію думки й філософської освіти ані прямим диктатом влади, ані непрямим відомчим впливом;
- 3) звертання в освітньому процесі до всіх членів спільноти без будь-якої дискримінації ².

У результаті, вже за часів президентства А.-М. М'Боу ³ викладання філософії й філософські дослідження поширилися в усіх регіонах світу, а міжнародні зустрічі філософів у Найробі (Кенія, червень 1980 р.), Бангкоку (Таїланд, лютий 1983 р.), Лімі (Перу, 1985) і, пізніше, у Бейруті (Ліван, 1990), разом із реалізацією спільного дослідницького проекту Міжнародного інституту філософії та CIPSH в європейському регіоні дали змогу створити своєрідний «регіональний атлас» викладання філософії у сучасному світі ⁴. Тож, коли 1994 р., за часів восьмого Генерального директора ЮНЕСКО, видатного іспанського біохіміка й молекулярного біолога Федеріко Майора ⁵, філософ Роже-Поль Друа ⁶ здійснює другу спробу міжнародного моніторингу стану філософської освіти й філософських досліджень у шістдесяти шести країнах світу, осучаснивши для цього анкету 1951 р., аналіз ролі й місця філософії в культурі сьогоден-

¹ Очевидно, що в такому вигляді цей висновок спрямовано на реалізацію глобальних зазіхань Світу Людини, традиції якого спираються, принаймні, на дві з половиною тисячі років історії становлення західного світу, в межах якого філософія й отримала свій по сьогоднішній день інструментальний апарат і своє інституційне оформлення.

² Див.: *L'enseignement de la philosophie, enquête internationale*. – Paris: UNESCO, 1953. – Р. 17–25. Пор. також актуалізований ЮНЕСКО принцип розвитку освіти на недискримінаційних засадах (див. вище).

³ *Амаду-Махтар М'Боу* (*Amadou-Mahtar M'Bow*; Сенегал; 1974–1987) – сьомий Генеральний директор ЮНЕСКО, викладач історії й географії, що все життя опікувався питаннями освіти.

⁴ Див.: *Teaching and research in philosophy: Africa*. – Paris: UNESCO, 1984; *Teaching and Research in philosophy: Asian and Pacific*. – Paris: UNESCO, 1986; *La enseñanza, la reflexión y la investigación filosóficas en América Latina y el Caribe*. – Madrid: Tecnos-Unesco, 1990; *Etudes sur l'enseignement et la recherche en philosophie dans le monde arabe*. – Beyrouth: Dar al-Gharb al-Islami, 1990; *La philosophie en Europe, sous la direction de Raymond Klibansky et David Pears*. – Paris: Gallimard/UNESCO, 1993.

⁵ *Федеріко Майор Сарагоса* (*Federico Mayor Zaragoza*; 1987–1999) – колишній ректор університету Гранади, Державний секретар, а згодом міністр освіти та науки Іспанії.

⁶ Радник Генерального директора Організації з питань філософії впродовж шести років, автор відомої книги «101 досвід повсякденної філософії». Ще один результат його співпраці з ЮНЕСКО – програма «Філософія і демократія у світі».

ня і глобальних процесах демократизації¹ має вже під собою величезну серйозну традицію².

Останнім результатом інтенсивної роботи Організації у цьому напрямі став вихід із друку вже згадуваного на цих сторінках масштабного дослідження «*Philosophy: a school of freedom. Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects*» (2005). Воно було підготовлене в рамках реалізації міжсекторальної стратегії організації в галузі філософії³ і присвячене аналізу ролі філософії в народжуваних суспільствах знань. До роботи над ним на прохання держав-членів було залучено широку мережу компетентних місцевих консультантів різного рівня й профілю: діючих філософів, дослідників, експертів, викладачів, педагогів, керівників кафедр ЮНЕСКО з філософії, а також постійні представництва держав-членів, національні комісії й польові відділення Організації.

У своїх п'яти розділах, що акумулюють відповіді на питання попередньо підготовленого й поширеного серед держав-членів запитальника (2005), дослідження охоплює всю основну проблематику викладання філософії й навчання філософувати від дошкільного віку до рівня вищої освіти в більше ніж ста державах-членах Організації⁴, пропонуючи при цьому не лише власне аналітичний матеріал, а й нові, перспективні ідеї. Схвалене на Виконавчій Раді ЮНЕСКО (квітень 2005 р.), зазначене дослідження покликане стати основою для постійно оновлюваних доповідей Організації щодо стану викладання й навчання філософії в

¹ Дослідники-учасники цього проекту роблять наголос на ситуації в Африці (Paulin Hountondji), Чилі (Cecilia Sanchez), Німеччині після 1990 року (Ulrich J. Schneider), Латинській (Patrice Vermeren) і Північній Америці (Christian Delacampagne), а також на відносинах філософії з глобалізованою економікою (Francois Rachline), сучасною технікою (Luca Scarantino), освітою науковців (Dominique Lecourt), політичними проблемами та правами громадян (Etienne Tassin).

² Вона продовжується у таких виданнях: *Philosophy and Democracy in Asia* // Ed. by Philip Cam, In-Suk Cha, Mark Tamthai. – Korean National Commission for UNESCO, 1997; *Filosofia y Democracia* // Edición a cargo de Humberto Giannini y Patricia Bonzi / Catedra UNESCO de Filosofia. – Santiago de Chile: Editorial Lom, 1997.

³ Див. вище.

⁴ На жаль, Україна за багатьма позиціями згаданого запитальника, поширеного через усі національні комісії держав-членів, у черговий раз «утрималася від відповіді». Проте саме вона входить до п'ятірки держав (Australia; Belarus; Brazil; Uzbekistan; Ukraine), де філософія викладається практично на всіх основних рівнях освіти (початковий – середній – вищий – неформальний). – Див.: Table 4. Distribution of countries by educational level at which philosophy is taught // *Philosophy: a school of freedom. Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects*. – P. 213.

сучасному світі¹. Крім того, в нагоді ЮНЕСКО стане й дуже перспективна база даних на більше ніж тисячу науковців-дослідників² у галузі філософських знань.

Ретроспективно оцінюючи глобальний план просування філософії в сучасному світі, започаткований знаменитим *«Меморандумом щодо програми ЮНЕСКО в галузі філософії»* (1946), у жанрі своєрідної «хроніки ідей і подій», варто спеціально акцентувати увагу на ще одній значущій для історії питання даті, а саме на 1995 році.

Тоді, у лютому 1995 р. згаданий *«Меморандум»* наче отримав друге дихання у схваленій учасниками *Міжнародних днів наукових дискусій «Філософія та демократія в світі»* так званій *«Паризькій декларації з питань філософії»*. Вже у Преамбулі до неї автори наголошували, що філософські проблеми мають універсальний характер для життя й самого існування людини як демократично наладштованого громадянина³. А відтак, філософський аналіз, на їхню думку, повинен допомагати взаєморозумінню між людьми на підставі:

- 1) вільного й незалежного обміну ідеями;
- 2) точного визначення понять;
- 3) перевірки достовірності думки й докладного розгляду аргументів опонента.

При цьому спеціально відзначалося, що «викладання філософії сприяє розвиткові відкритості умів, громадянській відповідальності, взаєморозумінню й терпимості у стосунках між людьми і спільнотами»⁴. Тож прямим результатом такої філософської освіти має бути формування вдумливих, непідлеглих пропаганді, відповідальних за себе і за світ людей, спроможних вирішувати найскладніші етичні питання⁵.

¹ Доповідь було офіційно поширено серед держав-членів на 34-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО у жовтні 2007 р.

² Саме вони й заповнювали форми попередньо поширеного запитальника.

³ Ця, сказати б, мало не обов'язковість зв'язку людської природи з ідеями демократії й громадянського суспільства сьогодні, здається, не ставиться під сумнів у межах «філософії від ЮНЕСКО». Тож, очевидно, тут можна чекати нових «казусів à la Леві-Строс» (див. вище).

⁴ Див.: Report by the Director-general on an intersectoral Strategy of Philosophy // Document 171 EX/12. Item 14 of the provisional agenda. Annex II (PARIS, 28 February 2005; Original: English).

⁵ І знову ми опиняємося у просторі звичної топіки Світу Людини, розгорнутому в рамках віртуальної гри з антропно орієнтованим універсумом на тлі дещо комічної з огляду на відносність людини глобальної «етики відповідальності».

Серед основних положень «Декларації» значущими для Організації стали такі:

- 1) кожна людина, де б вона не перебувала, має право вільно займатися філософією в усіх її формах і в усіх місцях, де ця дисципліна може використовуватися;
- 2) викладання філософії повинно зберігатися й розширюватися там, де воно існує, та вводиться в тих місцях, де його нема, чітко позначаючись як «філософія»;
- 3) викладання філософії має здійснюватися висококваліфікованими спеціалістами зі спеціальною підготовкою, «не підкоряючись ніяким чільним економічним, технічним, релігійним, політичним чи ідеологічним настановам», проте будучи «міцно ув'язаним з науковою и професійною підготовкою в усіх галузях»;
- 4) для забезпечення філософської освіти дорослих людей варто заохочувати поширення доступних за мовою й ціною книг, створення радіо- й телепрограм, використання аудіовізуальних та інформаційних технологій, будь-яких можливостей для вільного обговорення філософських питань;
- 5) науково-дослідні та освітні установи мають підтримувати філософське пізнання сутності різних культур, так само як їх порівняння та аналіз задля виявлення збігів і відмінностей між ними;
- 6) як вільний потяг до знань, філософія не може вважати жодну істину остаточною¹;
- 7) філософія має стимулювати повагу до переконань людини, проте за жодних умов не повинна приймати людиноненависницькі доктрини, що сіють зерна варварства.

Ось із таким філософським багажем ЮНЕСКО вступає до ХХІ ст., початок якого знаменується появою нового тренду – запровадженням святкувань *Днів філософії* в 2002 році. Історія виникнення цієї вкрай популярної нині в широких філософських колах традиції, як вона представлена в пункті 5.11 попереднього порядку

¹ Отже, й узагалі не має ніякого поняття про істину як таку, адже як можна знати те, чого нема, і як можна у принципі хоча б щось *знати* за таких умов? Ця наївно-прогресистська концепція поступового, суто процесуального опанування світу знання як такого без розуміння його непорушної, непричетної до будь-яких часово-просторових ознак смислової природи, безумовно, є даниною модерним ідеям тієї «дурної безкінечності» ліберального світу «без кінця й краю», яку так уїдливо й справедливо висміяв свого часу розумник *Герель*.

денного 33-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (2005) ¹, виглядає так.

З 2002 р. у рамках звичайної програми ЮНЕСКО у *третій четвер листопада* у Штаб-квартирі Організації та в її підрозділах на місцях почали відзначати *День філософії*. І якщо у проведенні першого Дня філософії брало участь 53 країни, то вже 2004 р. у відповідних заходах було задіяно 95 філософських установ із 79 держав-членів ². Важливо відзначити, що така відчутна підтримка знайшла повне підтвердження в ході консультацій і досліджень, пов'язаних зі ще однією вкрай важливою ініціативою ЮНЕСКО на початку нового тисячоліття – *створенням міжсекторальної стратегії в галузі філософії* (про що – наостанок).

З огляду на ці обставини, у листі від 19 травня 2004 р. Мохамед Ашаарі, тодішній міністр культури Королівства Марокко, подав на розгляд Генеральному директору ЮНЕСКО пропозицію щодо розширення масштабів святкування Днів філософії шляхом проголошення *Всесвітнього дня філософії*. Ця пропозиція стала підсумком роботи третьої сесії Весняних зустрічей з питань філософії, проведених Асоціацією друзів філософії в м. Фесі (Марокко) 9–10 березня 2004 р. Тож 13 січня 2005 року в ході наради, організованої Сектором соціальних і гуманітарних наук за участі співробітників постійних представництв при ЮНЕСКО, а також різних секторів Організації, посол і постійний представник Королівства Марокко при ЮНЕСКО Азіза Беніані запропонувала ідею проекту резолюції, що передбачав проведення досліджень щодо доцільності святкування Всесвітнього дня філософії з урахуванням фінансових наслідків й очікуваних результатів.

Відтак на 171-й сесії Виконавчої ради Організації стосовно пункту 15 попереднього порядку денного «Проголошення Всесвітнього дня філософії» було прийняте відповідне Резюме ³, в якому було представлено історію виникнення пропозиції (див. вище); її юридичні підстави, пов'язані з реалізацією статті 26 *Загальної деклара-*

¹ Див.: Документ 33 С/45 (оригінал: французька), де викладено результати дослідження з боку Секретаріату ЮНЕСКО щодо доречності проголошення Всесвітнього дня філософії, а також відповідне рішення Виконавчої ради.

² 22 з них представляли Африку, 6 – арабські держави, 17 – Азію й країни тихоокеанського басейну, 22 – Європу й Північну Америку, 12 – Латинську Америку й Карибський басейн.

³ Див.: Документ 171 EX/48 Rev. (Париж, 13 квітня 2005 р.; оригінал: французька). Див. також рішення 171 EX/15.

ції прав людини щодо права на освіту, а також положень *Статуту ООН* і *Статуту ЮНЕСКО*; питання про значення філософії та роль ЮНЕСКО в її популяризації; нарешті, текст відповідної пропозиції, винесений на розгляд 171-ї сесії Виконавчої ради, а потім 33-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (жовтень 2005 р.).

Суттєвими для цілей нашого дослідження тут видаються передусім міркування Організації саме щодо значення філософії та ролі ЮНЕСКО в її популяризації, які зводяться до кількох положень:

- 1) філософія є вельми важливою для розвитку людства дисципліною, що здатна стимулювати критичне й незалежне мислення, розвивати розумові здібності, необхідні для досягання дійсності, а також сприяти встановленню принципів терпимості й миру;
- 2) нині ЮНЕСКО здійснює свою роль щодо розвитку філософського знання, філософських досліджень та освіти в галузі філософії як дисципліни, що «у зв'язку з пануванням темного й тоталітарного мислення виявилася відсунутою на манівці наукового знання та поставленою під загрозу»¹, шляхом:
 - проведення разом із державами-членами дискусій у рамках цієї наукової дисципліни² на кшталт тих, що призвели до підписання *Паризької декларації щодо філософії* 1995 р. (див. вище);
 - святкування *Дня філософії*;
 - розробки разом із державами-членами *стратегії ЮНЕСКО в галузі філософії* (2004–2005 рр.)
- 3) при цьому ЮНЕСКО цілком усвідомлює необхідність захисту філософії від подвійної небезпеки – мракобісся й екстремізму, а також нагадує про фундаментальну роль філософії у сприянні встановленню принципів терпимості й миру;
- 4) Організація прагне до формування громадської думки на засадах моральних і філософських категорій задля зміцнення принципів поваги до людської особистості, любові до миру й прихильності до ідеалів культури³;
- 5) метою Організації є сприяння прогресу філософських досліджень і підтримка діяльності асоціацій, університетів і будь-яких

¹ Там само. – Р. 2.

² Варто ще раз підкреслити: незважаючи на постійне педалювання зв'язку філософії з життям, вона залишається для Організації саме *науковою* дисципліною, що, як ми пам'ятаємо, цілком відповідає відзначеній раніше ролі науки у Світі Людини.

³ Ці ідеали культури (до речі, якої саме?), звичайно, мали б бути тут конкретизовані.

установ, що мають аналогічні цілі, разом із заохоченням міжнародних обмінів і випуску публікацій у цій галузі.

Так виглядали передумови доленосного рішення 33-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (жовтень 2005 р.), яка вже цілком офіційно проголосила *третій четвер листопада* кожного року *Всесвітнім днем філософії*¹. При цьому програма святкування пропонувала всім партнерам ЮНЕСКО (національним комісіям, асоціаціям, університетам, зацікавленим НДО, школам, інститутам тощо) проводити цього дня різноманітні заходи: круглі столи, телепередачі, публікації, культурні акції в навчальних закладах і навіть громадських місцях. Зі свого боку, ЮНЕСКО як філософський форум і платформа для обміну думками взяла на себе зобов'язання заохочувати й підтримувати ініціативи, висунуті на національному, суб- і регіональному рівнях, за умови, що вони спрямовані на:

- 1) створення механізмів, що давали б змогу університетам, інститутам і зацікавленим НДО зробити філософію доступнішою;
- 2) виконання функцій об'єднавчого центру й філософського форуму задля зміцнення чи створення нових мереж філософів із різних країн світу²;
- 3) сприяння включенню філософії до навчальних програм у тісному співробітництві з міністерствами середньої та вищої освіти, а також науки;
- 4) привертання уваги навчальних закладів до значення Дня філософії, що має відзначатися якомога ширше;
- 5) заохочення місцевої влади (муніципалітетів, міст, районів тощо) до активної участі в підготовці та проведенні Всесвітнього дня філософії.

При цьому основними для святкування було визнано такі *цілі*:

- 1) підтвердити прихильність до поширення філософії на національному, суб- і регіональному, а також міжнародному рівнях;

¹ Див.: Документ 33 С/45.

² Пор. міжнародну асоціацію жінок-філософів, що була утворена з нагоди святкування Міжнародного жіночого дня 8 березня 2007 р. 25 відомими жінками-філософами (представниці Габона, Гватемали, Домініканської Республіки, Ірану, Маврикія, Марокко й Чілі) разом із жінками – постійними представницями своїх держав при ЮНЕСКО. Через рік мережа об'єднувала вже 600 жінок-філософів. В останній за часом *Середньостроковій стратегії* вона вже розглядається як дієвий засіб досягання висунутої тут Всеосяжної мети 3 «Розв'язання соціальних та етичних завдань і проблем, що виникають» (див.: Документ 34 С/4. Среднесрочная стратегия на 2008–2013 гг. – Париж: UNESCO. – С. 25 [п. 71]).

- 2) сприяти проведенню науково-філософських досліджень та аналізу найгостріших проблем сучасності для пошуку адекватних рішень;
- 3) привернути увагу громадськості до значущості філософії та критичного філософського підходу до вибору, що постає перед багатьма країнами внаслідок глобалізації чи виходу на сучасний рівень розвитку;
- 4) проаналізувати положення з викладанням філософії в світі, приділяючи особливу увагу нерівності в доступі до цієї дисципліни;
- 5) підкреслити важливість повсюдного викладання філософії для майбутніх поколінь.

Нарешті, очікувані результати мали для Організації такий вигляд:

- 1) більш глибоке ¹ усвідомлення міжнародною громадськістю необхідності вільного, критичного й відповідального філософського аналізу;
- 2) заохочення інтелектуального співтовариства, осіб, відповідальних за прийняття рішень, педагогічних освітніх установ і засобів масової інформації до поширення філософських знань;
- 3) зміцнення міжнародного співробітництва в галузі філософії, етики, а також гуманітарних і соціальних наук ².

Так було започатковано традицію Всесвітнього дня філософії ³, який святкується чимраз ширше ⁴.

Завершальною сторінкою в нашій украї стислій хроніці подій, пов'язаних із розвитком «філософії від ЮНЕСКО», є прийняття міжсекторальної стратегії Організації в галузі філософії. Вона була представлена у спеціальній доповіді Генерального директора ЮНЕСКО 171-й сесії Виконачої ради на прохання останньої, зафіксоване свого часу в Резюме щодо пункту 3.6.3 попереднього порядку денного «Підготовка стратегії в галузі філософії» в ході 169-ї сесії 19 квітня 2004 р. в Парижі ⁵. Цьому документові варто присвятити окремий параграф.

¹ На жаль, незрозуміло, за якими вимірами.

² Див.: Документ 33 C/45. – Р. 2–3.

³ Коли філософи різних країн збираються для дискусій за кавою, а також для участі у виставках, ярмарках філософської літератури тощо.

⁴ Пор. географію Всесвітніх днів філософії за останні роки: 2006 р. – міжнародні заходи відбулися в Рабаті (Марокко); 2007 – «Діалог: з ким і на яку тему» (міжнародні заходи відбулися в Туреччині); 2008 – «Сила і Права» (з нагоди 60-річчя прийняття Загальної декларації прав людини; міжнародні заходи відбулися 20–21 листопада в Палермо, Італія); 2009 – «Філософія в діалозі культур» (міжнародні заходи відбулися 16–19 листопада у Москві, РФ).

⁵ Див.: Документ 169 EX/39 Rev. (Париж, 19 квітня 2004 р.; оригінал: англійська).

Міжсекторальна стратегія ЮНЕСКО в галузі філософії

Створюючи інтелектуальні інструменти для аналізу й усвідомлення ключових понять, таких як справедливість, достоїнство й свобода, розвиваючи здатності до незалежного мислення й судження, вдосконалюючи важливі навички для розуміння й критичного сприйняття світу та проблем, що стоять перед ним, а також стимулюючи роздуми про цінності й принципи, філософія постає «школою свободи»¹.

Отже, на виконання ініційованого Туреччиною² рішення 169-ї сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО й водночас на підставі широких дворічних консультацій³, до яких було залучено сектори ЮНЕСКО, постійні представництва, національні комісії, науково-дослідні інститути, п'ятсот НДО, шістсот університетів, сто п'ятдесят філософів і окремих відомих діячів із дев'ятнадцяти країн⁴, 28 лютого 2005 р., в Парижі, в ході 171-ї сесії Виконавчої ради дев'ятий Генеральний директор Організації, колишній відомий японський дипломат Коїчіро Мацуура виступив з доповіддю про міжсекторальну стратегію в галузі філософії⁵.

Наголосивши в оглядовій частині на місії ЮНЕСКО в її зв'язку з філософським аналізом і роздумами, що «нерозривно пов'язані з установленням і підтриманням миру»⁶, Генеральний директор спеціально підкреслив необхідність оприлюднюваного ним документа та його наступність щодо своїх попередників⁷. При цьому (п. 4) сама філософія була визначена ним у рамках модерної культурно-

¹ Див.: Overview: UNESCO's role. 1 // Report by the Director-General on an intersectoral Strategy of Philosophy. – Doc. 171 EX/12.

² В особі голови Асоціації філософських товариств Туреччини Ірини Кучурадї.

³ Серед яких варто назвати консультації в рамках Всесвітнього конгресу з філософії в Стамбулі (Туреччина, 16–17 серпня 2003 р.), нараду за принципом «мозкового штурму» з постійними представництвами при ЮНЕСКО (Париж, 3 червня 2004 р.), дві міжсекторальні наради (Париж, 10 вересня 2004 р. і 1 грудня 2004 р.), регіональні консультації в країнах, що розвиваються (Кот-д'Івуар і Демократична Республіка Конго). Ця вельми цікава «філософська географія» наочно демонструє, де сьогодні народжується світова політика в галузі філософії.

⁴ На першому етапі роботи сторонам консультаційного процесу було запропоновано запитальник й на підставі отриманих відповідей складено проект стратегії. На другому етапі проект було надіслано зацікавленим сторонам, у результаті чого із сімдесяти семи країн надійшло понад триста відгуків, пропозицій і коментарів.

⁵ Пункт 14 попереднього порядку денного. – Див.: Документ 171 EX/12.

⁶ Який, своєю чергою, повинен, згідно зі Статутом ЮНЕСКО, базуватися на «інтелектуальній і моральній солідарності людства» – Документ 171 Ex/12.

⁷ Починаючи з «Меморандуму» 1946 р. та завершуючи «Паризькою декларацією» 1995 р.

історичної моделі, тобто як *наука*, дотична до універсальних проблем людського життя та існування, й водночас така, що «наділяє людей незалежним мисленням». З огляду на це Організації було запропоновано визнати, що всі ключові для неї питання, а саме: освіта для всіх, культурне різноманіття, етика науки, права людини, суспільство знань, демократія, міжкультурний діалог й діалог між цивілізаціями – «потребують міцних філософських засад, аналітичної й концептуальної точності». Більше того: критичний аналіз понять, норм і стандартів, що представлені у великих програмах ЮНЕСКО, «є необхідним для підвищення ефективності й актуальності її заходів»¹.

Окремо зупинившись далі на загальних цілях стратегії (п. 6) і прямо пов'язавши їх з основними функціями Організації, Коїчіро Мацуура окреслив тут такі пріоритети:

- 1) виконання функції лабораторії ідей;
- 2) виконання ролі каталізатора міжнародного співробітництва з питань діалогу в галузі філософії, її вивчення та досліджень, а також сприяння викладанню філософії та суспільним дискусіям;
- 3) сприяння аналізу та обговоренню на міжнародному рівні поточних світових проблем, зокрема, через зміцнення філософських засад великих програм ЮНЕСКО й дотичних до її компетенції актуальних питань, а також стимулювання дискусій щодо філософського осмислення проблем з особами, відповідальними за прийняття рішень²;
- 4) популяризація філософії серед широкої громадськості;
- 5) заохочення викладання філософії в усьому світі (як у навчальних закладах, так і поза ними), а також сприяння створенню в державах-членах потенціалу для надання філософських стипендій³;
- 6) виконання функції центру обміну інформацією в усіх згаданих вище галузях;
- 7) виконання ролі каталізатора й засобу сприяння діалогу між цивілізаціями.

¹ Див.: Документ 171 ЕХ/12. До речі, цей момент мав би становити окремий інтерес для філософської громадськості України. Йдеться про обов'язкову філософську експертизу державних рішень у соціальній і гуманітарній галузях.

² Власне, йдеться, фактично, про включення філософських розробок до складу стандартних *policy*-досліджень.

³ Особливо це стосується країн, де філософія офіційно не викладається.

Цілі, які ЮНЕСКО поставила перед собою в галузі філософії, передбачають наявність певних механізмів їхньої реалізації.

У доповіді Генерального директора зазначені механізми реалізуються (п. 7) через міжсекторальне співробітництво в партнерстві з університетами, НДО, інститутами, науковими громадами, кафедрами ЮНЕСКО з філософії, при цьому головним координатором виконання стратегії на національному рівні залишаються національні комісії держав-членів. Стратегія передбачає, що Організація має запропонувати останнім сформувати підкомітети з філософії¹ з метою:

- 1) встановлення зв'язків із Секретаріатом ЮНЕСКО;
- 2) поширення інформації та матеріалів;
- 3) заохочення викладання філософії на середньому та вищому рівнях освіти;
- 4) організації заходів, спрямованих на популяризацію філософії.

Окремо відзначено також необхідність для Організації спрямувати особливі зусилля в напрямку мобілізації позабюджетних коштів на реалізацію Стратегії.

Усі ці кроки мають, на думку творців представленого документа, призвести до таких глобальних результатів (п. 8):

- 1) стимулювання й поширення досліджень з ключових питань у межах пріоритетних програм ЮНЕСКО (освіта для всіх², біоетика, суспільство знань тощо), а також актуальних проблем сучасності;
- 2) публікації матеріалів і підручників, підготовлених за підсумками міжрегіонального та міжкультурного діалогу в галузі філософії³;
- 3) неформального викладання й популяризації філософії в рамках сучасних філософських дискусій, що проводяться серед широкої громадськості⁴;

¹ Станом на 2010 р. відповідних кроків з боку Національної комісії України у справах ЮНЕСКО поки що не спостерігається.

² Цілком очевидно, що автор був правий у своєму прогнозі (див. розділ 2) стосовно необхідності окремого філософського обґрунтування для глобального освітнього проєкту ЮНЕСКО.

³ Сьогодні можливість отримання певного концептуально єдиного продукту (в дусі платонічної діалектики частки й цілого) з огляду на цю «колективну творчість світу» видається дещо утопічною.

⁴ Цікаво, що тут не ставиться питання про віднаходження істини, а ставиться питання про зовнішні для істини обставини чергових ігрових філософських практик. The show must go on.

- 4) розширення можливостей національних комісій у справах ЮНЕСКО, як національних міжвідомчих координаторів участі держав-членів у діяльності Організації щодо здійснення цієї Стратегії.

З огляду на сформульовані вище стратегічні позиції, цілком очевидними виглядають три основні напрями діяльності ЮНЕСКО в галузі філософії (п. 9), які є взаємопов'язаними й комплементарними за самою своєю природою:

- 1) *Напрямок I*: Філософія перед лицем глобальних проблем;
- 2) *Напрямок II*: Викладання філософії у світі;
- 3) *Напрямок III*: Розвиток філософської думки й філософських досліджень.

Напрямок I передбачає, за визначенням Стратегії, діалог, аналіз і критичне сприйняття сучасного світу заради соціальної стабільності й миру. При цьому у філософів з'являється цікава можливість відігравати «вагому роль поза традиційною академічною сферою», доповнюючи, таким чином, «поточні наукові дослідження» (п. 10) в рамках створеного ЮНЕСКО й відкритого для всіх суспільного форуму з широким міжнародним резонансом. Більше того, Організація пропонує об'єднати в такому форумі сферу філософування зі сферою прийняття рішень й громадянської активності, інакше кажучи, синтезувати зусилля філософів, керівників і громадянського суспільства, або аналітики, практики й дискусій. На цьому тлі особливого значення набувають філософські дослідження діалогу цивілізацій (з уточненням місця діалогу серед інших форм комунікації, а також його епістемологічних засад ¹).

Пропоновані Стратегією в межах *Напрямку I* конкретні заходи мають, своєю чергою, такий вигляд (п. 13):

- 1) філософський аналіз та діалог стосовно пріоритетних для ЮНЕСКО тем: міжцивілізаційний діалог, освіта для всіх, біоетика, суспільство знань, культурна різноманітність, етика довкілля, боротьбі зі злиденністю, сталий розвиток тощо ²;

¹ Можливо, окрім традиційного упадання перед діалогом, ми, нарешті, почуємо про можливість діалогу ховати комунікантів від відповідальності через принципову неточність адресації в наскрізь умовному й відносному Світі Людини?

² Нагадаю, що поняття «сталий розвиток» у його сучасному значенні – з урахуванням принципів, сформульованих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі, 2002 р. і в резолюції 57/254 Генеральної асамблеї ООН про Декаду ООН щодо освіти задля сталого розвитку, 2002 р., – отримало визначення в Доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища й розвитку (т. зв. «Комісія Г. Х. Брундтланд»; 1987). Під сталим розвитком розуміють такий розвиток, що забезпечує збалансоване розв'язання соціально-економічних завдань і проблем збереження довкілля та природно-ресурсного потенціалу задля задоволення потреб нинішнього й майбутнього поколінь людей.

- 2) філософський аналіз і діалог стосовно пріоритетних для Всесвітнього конгресу з філософії тем: філософія перед лицем глобальних проблем, глобалізація та відповідальність, рівність, колективні та індивідуальні заходи, самотність і справедливість;
- 3) міжрегіональний діалог у галузі філософії¹;
- 4) віртуальний довідково-інформаційний центр².

Що ж до *Напрямку II* Стратегії, то він передбачає розвиток вільного громадянина як прямий наслідок отримання ним філософської освіти, а відтак «здатності до справжньої свободи міслення, що непідвладна догмам і незаперечним “істинам”». Хоча цілком очевидно, що недовіра до результатів власної праці, тобто саме філософських учень-«догм»³, а також заперечення незаперечних істин є, радше, не стільки критерієм розумової свободи, скільки ознакою повного безладу в голові, тим не менше чомусь саме такий – вільно-ігровий! – стиль філософування, на думку авторів Стратегії, «стимулює здатність людини висловлювати судження щодо свого стану» з подальшою можливістю «мислити критично й обирати між дією та бездіяльністю». Тут ми зустрічаємося зі Світом Людини в усій його компромісно-умовній, принципово конвенційній красі, боягузливих «істинках на хвилинку», захваті від критики заради критики й маленьких культурних «подвигах» зі спасіння самого себе засобами усього іншого світу.

Згадавши історію урозуміння важливості філософської освіти в надрах ЮНЕСКО, яка вже була предметом нашої особливої уваги в попередньому параграфі, й зробивши висновок, що ЮНЕСКО до цього моменту не проводила систематичної діяльності за результатами експертних рекомендацій, автори Стратегії вустами Генерального директора запропонували в цьому напрямі такі заходи:

- 1) проведення досліджень та оцінки поточного стану справ з викладанням філософії в сучасному світі;
- 2) розробку за участі національних комісій політичних рекомендацій щодо викладання філософії на рівні середніх шкіл та ВНЗ із

¹ Пор.: арабський світ і Азія, Африка і Латинська Америка, Африка і арабський світ, Західна і Східна Європа тощо.

² Йдеться про веб-сайт у надрах присвяченого філософії розділу порталу ЮНЕСКО, де мають бути розміщені довідкові матеріали, документи про поточні дослідження, резюме доповідей на конференціях та семінарах ЮНЕСКО, онлайніві обговорення та віртуальна бібліотека для дослідників, студентів і вчених.

³ Як відомо, давньогр. δόγμα – то не лише думка, рішення чи постанова, а й саме «філософське вчення» (пізн.).

включенням до складу таких рекомендацій механізмів моніторингу й оцінки задля надання іншим державам-членам інформації щодо поточного стану викладання філософії у світі ¹;

- 3) підготовку для держав-членів рекомендацій щодо розробки комплексних навчальних програм, що передбачають викладання різних філософських течій та порівняльної філософії;
- 4) створення довідників, програм обміну, проведення семінарів тощо задля заохочення викладання філософії у світі ²;
- 5) надання підтримки розвитку міжнародних олімпіад із філософії ³;
- 6) зміцнення мережі кафедр ЮНЕСКО з філософії через забезпечення більшої узгодженості в діяльності кафедр, що вже існують, а також створення нових кафедр в Африці та Південно-Східній Азії та інших регіонах світу ⁴;
- 7) поширення на компакт-диску й через веб-сайт ЮНЕСКО матеріалів, отриманих в результаті наукових заходів у рамках Напряму I, які можуть розглядатися як довідкові тексти, що демонструють реальне різноманіття сучасних філософських течій у різних регіонах світу.

Нарешті, *Напряму III* передбачає популяризацію філософії як навички незалежного мислення задля розвитку демократії та культури миру. Запропоновані тут заходи мають такий вигляд:

- 1) організація проведення Дня філософії ЮНЕСКО як форуму для роздумів, націленого на заохочення й популяризацію філософії ⁵;
- 2) проведення бесід із філософами з усіх регіонів світу в рамках ініціативи «Філософи сьогодні: бесіди з сучасними мислителями» із записом цих бесід на аудіо- та відеоносіях з подальшим поширенням текстів цих бесід й їхнім використанням у навчальному процесі ⁶;
- 3) підготовка теле/радіопрограм з філософії, як доповнення до матеріалів відповідних веб-сайтів;
- 4) заохочення перекладу праць з філософії та сприяння цьому процесу ⁷.

¹ У співробітництві з Сектором освіти і Сектором культури ЮНЕСКО.

² У співробітництві з Сектором освіти ЮНЕСКО.

³ В олімпіадах, запроваджених Міжнародною федерацією філософських товариств (нині – це конкурси філософських есе), вже беруть участь учні середніх шкіл із більше ніж двадцяти країн.

⁴ У співробітництві з Сектором освіти ЮНЕСКО.

⁵ Стосовно традиції святкування Днів філософії – див. вище.

⁶ Фактично, йдеться про створення чогось на зразок постійно оновлюваної енциклопедії філософів.

⁷ У співробітництві з науково-дослідними інститутами та університетами.

Ось який вигляд, у цілому, має та Стратегія, яка була запропонована Виконавчою радою ЮНЕСКО своєму Генеральному директору для виконання в лютому 2005 р. і на яку мала б цілком професійно, зважено й ґрунтовно відреагувати Україна, як одна з найстаріших і найавторитетніших держав-членів Організації. Тим більше, що за такою реакцією стоїть, як ми бачимо, серйозний цивілізаційний виклик – і вибір.

«Філософія від ЮНЕСКО» і філософська освіта в Україні: труднощі перекладу і проблема вибору

Світ мене ловив, та не піймав.

Г. С. Сковорода

Міркування щодо розвитку філософської освіти в Україні з огляду на те, що в межах цієї розвідки було позначено як «філософія від ЮНЕСКО», можна представити у кількох очевидних пунктах.

1. Як і будь-яка держава-член Організації, Україна у поширенні філософських знань має передусім спиратися на національну традицію (власне – *стиль*) практик філософування й філософської освіти, незважаючи на очевидні складнощі власне концептуального, історичного та культурного порядку, пов'язані з виокремленням нею концепту «національна філософія».
2. Як і будь-яка держава-член Організації, Україна має уважно вивчати досвід філософування, запропонований у межах «філософії від ЮНЕСКО», а також ті практики викладання філософії, що зосереджено в доповіді-дослідженні *Philosophy: a school of freedom. Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects* (2005 р.) чи його оновлених версіях.
3. Як і будь-яка держава-член Організації, Україна має знайти свій власний «національний формат» для реалізації міжсекторальної стратегії ЮНЕСКО в галузі філософії в усіх трьох її напрямках (див. вище), причому координатором цього складного процесу має виступити Національна комісія України у справах ЮНЕСКО в тісному співробітництві з іншими національними партнерами Організації (див. вище), відповідними відомствами (в тому числі Міністерством освіти і науки, молоді та спорту

України) й усіма зацікавленими організаціями, особами й філософською громадськістю в цілому¹.

4. Як і будь-яка держава-член Організації, Україна зацікавлена в тому, аби філософія як вільна справа вільних людей, як вона позиціонується ЮНЕСКО, остаточно укорінилася в нашій державі у своєму служінні справі миру, безпеки та співжиття, а також у своїй незалежності від будь-якого адміністративного / ідеологічного тиску чи впливу.
5. Як і будь-яка держава-член Організації, Україна повинна цілком усвідомити атеїстично-гуманістичні ідеали й підводні рифи «топіки» Світу Людини, загальноліберальні світоглядні засади освітнього проекту ЮНЕСКО, а також ренесансно-просвітницьку складову запропонованих нею практик філософування, випрацювавши осмислену позицію стосовно них, аби надалі увійти з цього приводу в рівноправний, цілком самостійний діалог з Організацією і представленими в ній державами-членами.

На цьому складному шляху самоідентифікації від українських філософів вимагається мудре служіння, від української держави – чесна мужність, а від усього українського суспільства – щирий розум. Надія ж, як відомо, вмирає останньою.

¹ Важливу роль у цьому процесі має відігравати створена 2009 р. Міжуніверситетська мережа кафедр ЮНЕСКО та їхніх партнерів «Культура миру через комунікацію».